

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

На правах рукопису

Кафедра історії, правознавства та методики навчання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «РУХ ОПОРУ В УКРАЇНІ (1941–1944 РР.)» В УЧНІВ
10 КЛАСУ**

**Спеціальність 014 Середня освіта
Предметна спеціальність
014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)**

Виконав:

Милославський Ян Юрійович
студент 64-2І групи
Навчально-наукового інституту
філології та історії

Науковий керівник:

доктор філософії, старший викладач
Н. М. Петренко

Глухів 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Милославський Я. Ю. Формування інформаційної компетентності під час вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» в учнів 10 класу: магістерська робота. Глухів, 2025 р. 99 с.

Магістерська робота присвячена ґрунтовній розробці та експериментальній перевірці методики формування інформаційної компетентності учнів 10 класу в процесі вивчення однієї з найбільш контroversійних та емоційно насичених тем історії України – «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)». В дослідженні обґрунтовано стратегічну важливість використання багатокomпонентної та суперечливої джерельної бази (документи УПА, ОУН, німецькі окупаційні акти, мемуари учасників) для розвитку критичного мислення старшокласників та їхньої здатності до мультиперспективного аналізу. Розроблено та впроваджено систему педагогічних умов і навчальних завдань, що базується на діяльнісному підході та включає активне застосування сучасних цифрових архівів, інтерактивних платформ і засобів візуалізації, зокрема інфографіки. Доведено, що комплексний критичний аналіз джерел ефективно сприяє розвитку вмінь розмежовувати історичний факт і ідеологічну пропаганду, а також формуванню свідомої аргументованої громадянської позиції на основі доказовості.

Ключові слова: інформаційна компетентність, Рух Опору, 10 клас, критичне мислення, історичні джерела, діяльнісний підхід, цифрові архіви, аргументація, пропаганда, громадянська позиція.

ABSTRACT

Myloslavskiy Y. Yu. Formation of Information Competence during the Study of the Topic «Resistance Movement in Ukraine (1941–1944)» in 10th-Grade Students: Master's thesis. Hlukhiv, 2025. 99 p.

The Master's thesis is dedicated to the comprehensive development and experimental verification of the methodology for forming information competence in 10th-grade students through studying one of the most controversial and emotionally charged topics in Ukrainian history – «Resistance Movement in Ukraine (1941–1944)». The research substantiates the strategic importance of utilizing a multi-component and contradictory source base (UPA, OUN documents, German occupation acts, participants' memoirs) for fostering students' critical thinking and their ability for multiperspective analysis. A system of pedagogical conditions and learning tasks, based on the activity-based approach, has been developed and implemented, involving the active use of modern digital archives, interactive platforms, and visualization tools, including infographics. It is proven that comprehensive critical source analysis effectively contributes to the development of skills to distinguish historical fact from ideological propaganda and the formation of a conscious, evidence-based civic stance.

Key words: Information Competence, Resistance Movement, 10th Grade, Critical Thinking, Historical Sources, Activity-Based Approach, Digital Archives, Argumentation, Propaganda, Civic Stance.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	11
1.1. Термінологічний апарат дослідження та класифікація ключових понять.....	11
1.2. Інформаційна компетентність як педагогічний феномен: механізми формування.....	21
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЗМІСТОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «РУХ ОПОРУ В УКРАЇНІ (1941–1944 рр.)» У 10 КЛАСІ.....	30
2.1. Вікові особливості здобувачів освіти 10 класу.....	30
2.2. Особливості вивчення історії України старшокласниками через тему «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)».....	40
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....	54
3.1. Практична реалізація методики формування інформаційної компетентності в освітньому процесі шляхом експерименту.....	54
3.2. Динаміка зростання показників інформаційної компетентності учнів.....	62
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	81
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Актуальність. Сучасний етап розвитку української освіти характеризується інтенсивним впровадженням компетентнісного підходу, у якому ключове місце посідає формування здатності учнів працювати з різними видами інформації, критично її оцінювати та застосовувати у навчальних і життєвих ситуаціях. Зростання інформаційного потоку, цифровізація суспільства, активне застосування електронних джерел, мультимедійних матеріалів і навчальних платформ зумовлюють необхідність особливої уваги до розвитку інформаційної компетентності здобувачів освіти. Саме ця компетентність є фундаментальною умовою підготовки сучасного громадянина, здатного орієнтуватися в різних типах інформаційних ресурсів, розмежовувати факт і судження, здійснювати критичний аналіз, зіставлення та інтерпретацію даних.

Особливо значущою інформаційна компетентність є в галузі історичної освіти, оскільки історія як наука і навчальний предмет спирається на різноманітні джерела – текстові, картографічні, наративні, документальні, візуальні та цифрові. Робота із цими матеріалами не лише розвиває аналітичні уміння, а й сприяє формуванню громадянської позиції, розумінню складних процесів минулого та усвідомленню значення власної історії. Однією з тем, що має особливий потенціал для розвитку інформаційної компетентності, є «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)», яка містить багатий комплекс документальних матеріалів та різні інтерпретаційні підходи. Її вивчення потребує глибокого аналізу фактів, розмежування об’єктивної інформації та пропагандистських наративів, звернення до альтернативних точок зору та критичного перегляду усталених історичних оцінок.

Актуальність дослідження зумовлена передусім тим, що, незважаючи на наявність наукових праць, присвячених формуванню інформаційної компетентності, проблема її цілеспрямованого розвитку у процесі вивчення конкретних історичних тем залишається недостатньо розробленою. Потребує уточнення понятійний апарат, необхідне визначення оптимальних

педагогічних умов, засобів і методичних прийомів, які б забезпечили ефективне формування інформаційної компетентності саме в старшій школі. Крім того, у сучасних умовах надзвичайно важливо навчати учнів критично осмислювати складні теми воєнної історії, що можуть бути предметом інформаційних маніпуляцій.

Об'єкт дослідження: освітній процес з історії в 10 класі закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: методика формування інформаційної компетентності учнів 10 класу у процесі вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)».

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності методики формування інформаційної компетентності учнів 10 класу під час вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)».

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати термінологічний апарат дослідження, з'ясувати сутність і класифікацію ключових понять, визначити їх взаємозв'язок у контексті шкільної історичної освіти.

2. Розкрити сутність інформаційної компетентності як педагогічного феномену, охарактеризувати механізми, умови та технології її формування у здобувачів освіти, а також критерії та показники її сформованості.

3. Визначити психолого-педагогічні передумови вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» у 10 класі, враховуючи вікові особливості старшокласників та їх навчальну мотивацію до роботи з історичною інформацією.

4. Обґрунтувати змістово-методичні особливості використання історичних джерел та інформаційних ресурсів (візуальних, документальних, цифрових) під час опрацювання теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)», визначити їх педагогічний потенціал у розвитку інформаційної компетентності.

5. Розробити й експериментально перевірити методику формування інформаційної компетентності учнів, здійснити аналіз динаміки показників її зростання під час експерименту та оцінити ефективність запропонованих педагогічних рішень.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи об'єктивності, системності, науковості, історизму, а також педагогічні підходи, що забезпечують комплексне вивчення процесу формування інформаційної компетентності. У роботі використано положення компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та інформаційно-комунікаційного підходів. Вони дозволяють розглядати здобувача освіти як активного суб'єкта пізнавальної діяльності, який самостійно добуває, аналізує, оцінює та використовує історичну інформацію, спираючись на різні джерела – документи, фото, мемуари, цифрові ресурси.

У процесі дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукової літератури та навчальних програм), емпіричні (спостереження, анкетування, бесіди з учнями та вчителями), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) та методи кількісного й якісного аналізу результатів. Такий підхід дав змогу виявити рівень сформованості інформаційної компетентності учнів 10 класу, апробувати ефективність розробленої методики навчання теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» і визначити динаміку зростання показників за результатами експериментальної роботи.

Ступінь розробленості проблеми формування інформаційної компетентності під час вивчення історії засвідчує, що ця науково-методична сфера отримала значний розвиток у працях сучасних педагогів, методистів та дослідників інформаційної освіти. тема «Формування інформаційної компетентності під час вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» в учнів 10 класу» має високий ступінь теоретичної та методичної розробленості у своїх складових частинах, але містить значний елемент новизни на рівні їхньої комплексної інтеграції та практичного застосування.

Компетентнісний підхід в історичній освіті є фундаментально розробленим. Сутність, структура та методи формування предметної та ключових компетентностей учнів на уроках історії чітко визначені в працях провідних українських науковців, таких як Пометун О. І., Баханов К. О., Малієнко Ю. Б. та Мороз П. В. [5; 27; 39; 41], які надають необхідну концептуальну базу для дослідження.

Формування інформаційної компетентності як окремий процес на уроках історії, робота з історичними джерелами, аналіз та візуалізація інформації (зокрема, інфографіка, «хмари слів») є предметом активного вивчення. Цей напрямок висвітлено у дослідженнях Малієнка Ю. Б., Омельчак Т., Гуртової О. Є., Драновської С. та Подшивалова М. [14; 19; 29; 37; 38].

Активно досліджуються інноваційні технології та ІКТ як засоби формування інформаційної компетентності. Це включає застосування гейміфікації (Антонов Є. В.), інтерактивних сервісів (Gamilab, Google Earth) та елементів штучного інтелекту [2; 8; 24; 60]. Ці роботи надають арсенал інструментів для практичної частини дослідження.

Історичний контент теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» опосередковано висвітлений у роботах, присвячених історичній компетентності та візуальним джерелам цього періоду (Маєвський О., Власюк М. А. [11; 26].

Найменш розробленим є саме комплексне поєднання всіх елементів теми в єдину цілісну методику. У наданій літературі відсутні спеціалізовані дослідження, які були б присвячені розробці цілісної методики формування інформаційної компетентності саме на матеріалі теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» у 10 класі з детальним описом критеріїв, прийомів та результатів застосування *інноваційних* засобів (наприклад, інфографіки чи гейміфікації) для цього конкретного історичного періоду.

Проблема формування інформаційної компетентності саме під час опанування тематики Другої світової війни та Руху Опору в Україні у 10 класі залишається недостатньо розробленою. Наявні дослідження переважно торкаються загальних питань використання цифрових ресурсів, візуальних та

текстових джерел у навчанні історії, але практичні методики, спрямовані на розвиток умінь пошуку, відбору, аналізу та інтерпретації інформації саме на матеріалі Руху Опору, зустрічаються поодинокі. Це зумовлює необхідність поглибленого вивчення проблеми та створення цілісної методики, адаптованої до вікових особливостей десятикласників і специфіки відповідної навчальної теми.

Практичне значення дослідження: розроблені методичні матеріали, система завдань, форми і прийоми роботи можуть бути безпосередньо використані вчителями історії у процесі викладання теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» у 10 класі. Запропоновані інструменти сприяють не лише глибшому засвоєнню навчального матеріалу, а й формуванню ключових навичок роботи з інформацією, що відповідає сучасним вимогам до освіти.

Матеріали дослідження можуть бути застосовані для удосконалення змісту уроків, проведення тематичних досліджень, проєктної діяльності, історичних практикумів і позакласної роботи. Вони також можуть бути інтегровані у програми підвищення кваліфікації педагогів, які прагнуть оновити методику викладання історії відповідно до компетентнісного підходу.

Результати дослідження можуть стати основою для подальших науково-практичних розвідок, спрямованих на формування інформаційної компетентності учнів в межах інших тем історичного курсу, а також у міждисциплінарному контексті. Запропоновані підходи відповідають потребам Нової української школи та сприяють реалізації її стратегічних цілей щодо розвитку всебічно компетентної особистості.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження були висвітлені під час виступів на науково-практичних конференціях, а саме:

- X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання викладання суспільних та гуманітарних дисциплін в умовах війни та післявоєнної відбудови» (Суми, 27-28 травня 2025 р.) з доповіддю «Вивчення теми «Рух Опору в Україні 1941-1945 рр.» як основа для виховання критичного мислення та громадянської позиції старшокласників».

Публікації. Основні положення магістерської роботи представлено у публікаціях:

1. Милославський Я. Основні етапи формування та розвитку українського Руху опору під час Другої світової війни. *Глухівські читання – 2025. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук*: збірник матеріалів XV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (10-12 листопада 2025 р.) / Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, 2025. 459-461 с.

Структура. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Загальна кількість сторінок 99.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

1.1. Термінологічний апарат дослідження та класифікація ключових понять

Проблематика формування інформаційної компетентності учнів під час вивчення історії потребує чіткого визначення основних понять, пов'язаних із інформаційною діяльністю, роботою з джерелами та механізмами опрацювання історичної інформації. У межах цього підрозділу розглянемо зміст та наукове трактування ключових термінів: «інформація», «інформаційна діяльність», «інформаційні джерела», «інформаційна компетентність», а також проаналізуємо особливості структури й класифікації інформаційних умінь, що є необхідними для формування інформаційної компетентності здобувачів освіти у процесі вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)».

У педагогічній науці інформація розглядається як сукупність відомостей, повідомлень або даних, що відображають події, явища та процеси об'єктивної реальності. Для історичної освіти поняття «інформація» має особливе значення, адже історична інформація завжди пов'язана з минулими подіями, що збереглися у вигляді джерел різного походження, форми та ступеня достовірності.

Інформаційна діяльність у навчанні історії є не просто сукупністю окремих операцій, а являє собою складноструктуровану, цілісну систему розумових і практичних дій учня, що становить ядро інформаційної компетентності та є необхідною умовою для формування історичної свідомості. Ця діяльність цілеспрямовано орієнтована на критичне та ефективне використання історичної інформації з метою успішного розв'язання як

навчальних (контрольні роботи, презентації), так і практичних (аналіз сучасних подій через призму минулого) завдань.

Вона охоплює послідовну реалізацію таких взаємопов'язаних етапів, що вимагають активної когнітивної участі здобувача освіти:

Пошук і відбір інформації: Це початковий етап, що вимагає від учня вміння свідомо формулювати інформаційний запит (наприклад, щодо діяльності різних течій Руху Опору), визначати типи необхідних джерел (первинні документи, свідчення, архіви, вторинні дослідження) та обирати ефективні методи пошуку в різних інформаційних середовищах – від традиційних бібліотечних фондів до сучасних цифрових баз даних та інтернет-ресурсів.

Опрацювання та осмислення: Цей етап включає детальне вивчення та аналіз змісту знайдених джерел. Учень має вміти виокремлювати ключові факти, ідеї, аргументи, класифікувати їх за тематикою, хронологією та значенням. Важливим елементом є співвідношення фактів з кількох різних джерел для виявлення розбіжностей, суперечностей або підтверджень.

Критична інтерпретація та оцінка достовірності: Це найбільш важлива ланка, що передбачає застосування критичного мислення. Учень повинен перевіряти достовірність джерела, визначати його походження, мету створення, контекст, а головне – можливу тенденційність або упередженість (наприклад, при роботі з радянськими чи націоналістичними джерелами щодо подій 1941–1944 рр.). На основі цього здійснюється інтерпретація – визначення історичного значення та місця інформації у загальній картині подій.

Застосування та презентація: Фінальний етап, на якому осмислена, критично перевірена та інтерпретована інформація використовується для створення власного інтелектуального продукту: написання дослідницької роботи, підготовка аргументованої доповіді, участь у дискусії чи моделювання історичної ситуації. Це виявлення вміння логічно структурувати та аргументовано доносити набуті історичні знання.

Таким чином, інформаційна діяльність трансформує учня з пасивного споживача інформації на її активного, критично мислячого дослідника, що є ключовим для формування інформаційної компетентності в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Інформаційні джерела у контексті шкільного курсу історії становлять ключовий елемент навчального процесу, адже саме через них учні отримують доступ до автентичних даних про минуле та навчаються критично мислити. Під цим терміном розуміють всі матеріальні та нематеріальні носії інформації, які зберегли докази, свідчення або дані про певні історичні події, процеси, явища, а також діяльність історичних осіб у певний період.

Класифікація та значення історичних джерел

Систематично, джерела класифікуються відповідно до їхньої форми та способу фіксації інформації:

Письмові джерела: Це найбільш традиційна та об'ємна група, що включає будь-які зафіксовані тексти:

Офіційні документи: Закони, постанови, накази, доповідні записки, протоколи, архівні записи (наприклад, документи органів влади чи штабів Руху Опору).

Приватні документи: Листи, щоденники, мемуари, автобіографії, які пропонують персональний погляд на події.

Усні та аудіовізуальні джерела: Вони мають особливе значення для вивчення складних і контроверсійних періодів, як-от Друга світова війна, оскільки фіксують людський досвід:

Усні свідчення (усна історія): Інтерв'ю з учасниками подій, ветеранами, свідками.

Фото- та кінодокументи: Оригінальні фотографії, кінохроніки, відеоматеріали, які слугують візуальним доказом подій.

Статистичні, картографічні та графічні джерела: Вони забезпечують кількісний та просторовий аналіз подій:

Статистичні дані: Звіти про втрати, економічні показники, демографічні зміни.

Карти та схеми: Військові мапи, схеми бойових дій, географічні карти, що допомагають формувати просторову та хронологічну компетентності.

Символічні джерела: Плакати, карикатури, пам'ятники, твори мистецтва, що відображають ідеологію та настрої суспільства.

Цифрові та інтерактивні джерела (сучасні): Ці ресурси є критично важливими для формування інформаційної компетентності та інтеграції ІКТ у навчання:

Електронні архіви та бази даних: Оцифровані колекції документів, що забезпечують швидкий доступ до першоджерел.

Інтерактивні карти, 3D-моделі, віртуальні музеї та хронологічні шкали, які дають змогу учням активно взаємодіяти з історичним матеріалом.

Особливе значення мають ті джерела, що дають змогу учням безпосередньо взаємодіяти з автентичним історичним матеріалом (першоджерелами). Така взаємодія перетворює учня на дослідника: він не просто сприймає готові висновки підручника, а самостійно здійснює пошук, відбір, критичне опрацювання та інтерпретацію інформації. Це сприяє не лише глибокому засвоєнню фактичного матеріалу, а й формує ключові навички: критичне мислення, вміння оцінювати достовірність та ідеологічну заангажованість джерела, що є суттю інформаційної компетентності.

У контексті вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» важливими інформаційними джерелами є:

- документи та матеріали Організації українських націоналістів;
- накази, звіти та розвідувальні дані Української повстанської армії;
- німецькі окупаційні документи;– спогади очевидців та учасників руху;
- фотографії, листівки, карти бойових дій;
- матеріали цифрових архівів (електронні бази УПА, «Архіви України», цифрові колекції музеїв).

Їх аналіз сприяє не лише формуванню фактологічного знання, а й розвитку критичного мислення та уміння відрізняти історичні факти від Поняття «інформаційна компетентність» активно розробляється у сучасній педагогіці, інформатиці, психології та галузі медіаграмотності, адже в умовах інформаційного суспільства вона стає однією з ключових, наскрізних компетентностей, необхідних для повноцінного життя. Ця концепція досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, пропонуючи різноманітні, але взаємодоповнюючі трактування [27, 29, 37].

У вітчизняній науці, особливо у контексті компетентісно орієнтованого навчання історії, яке впроваджується згідно з Державним стандартом базової середньої освіти [16], під інформаційною компетентністю зазвичай розуміють інтегровану характеристику особистості. Вона включає:

- знання про інформацію, її види, способи зберігання та пошуку;
- уміння працювати з нею (аналізувати, оцінювати, перетворювати);
- ставлення до інформаційної діяльності, зокрема, усвідомлення необхідності критичного сприйняття та етичного використання даних [29, 39].

Зарубіжні дослідники та міжнародні освітні організації (як-от Американська асоціація шкільних бібліотек, ACRL) трактують інформаційну компетентність як сукупність когнітивних і технічних навичок, які дають змогу особистості ефективно і критично взаємодіяти з інформаційними потоками. У цьому підході акцент робиться на здатності особистості розпізнавати, коли інформація необхідна, а також на вміння ефективно її знаходити, оцінювати та використовувати. Сучасні освітні стандарти медіаграмотності розширюють це трактування, додаючи аспекти виявлення маніпуляцій та нейтралізації пропагандистських нафарувань.

Узагальнюючи, під інформаційною компетентністю учня у контексті історичної освіти доцільно розуміти інтегровану здатність (яка формується через активну інформаційну діяльність [2, 38]) ефективно працювати з історичними джерелами та інформаційним полем, що включає такі ключові вміння [29, 41]:

- здійснювати пошук, відбір, аналіз та оцінку історичної інформації;
- критично осмислювати різні типи джерел, визначаючи їхню достовірність та тенденційність (наприклад, матеріали періоду Руху Опору);
- інтерпретувати історичні факти на основі доказів, а не суб'єктивних суджень;
- створювати власні інформаційні продукти (схеми, презентації, хронології, аналітичні матеріали), використовуючи сучасні ІКТ [8, 19];
- застосовувати отриману інформацію для пояснення історичних явищ та формулювання аргументованих висновків, що є основою історичної предметної компетентності [39].

У сучасній педагогічній науці та методиці навчання історії структура інформаційної компетентності не є однорідною, проте більшість дослідників (зокрема, ті, що працюють у межах компетентнісного підходу, як-от О. І. Пометун, Ю. Б. Малієнко, К. О. Баханов) сходяться на думці, що вона формується як складне інтегроване особистісне утворення, яке охоплює три взаємопов'язані та взаємозалежні компоненти [5, 27, 41].

1. Когнітивний компонент (Знання)

Цей компонент є теоретичною основою компетентності. Він охоплює систему знань учня про природу інформації, її властивості, принципи існування, класифікацію джерел та правила роботи з ними.

У межах історичної освіти, особливо при вивченні такої складної теми, як «Рух Опору в Україні», це конкретизується як:

Знання про типи історичних джерел (письмові, усні, візуальні, матеріальні, цифрові).

Усвідомлення їхньої класифікації та специфіки використання (наприклад, розуміння того, що архівні записи мають інший рівень достовірності, ніж усні свідчення чи пропагандистські листівки).

Знання методів пошуку та відбору релевантної інформації у традиційних та електронних базах даних.

Таким чином, цей компонент формує необхідну ерудицію для успішної навігації в історичному інформаційному полі [29, 37].

2. Операційно-діяльнісний компонент (Уміння)

Цей компонент представляє практичну, інструментальну частину компетентності, тобто уміння та навички безпосередньої роботи з інформацією, що є сутністю інформаційної діяльності [38].

Він включає послідовний набір дій, які учень має виконувати:

Пошук і відбір інформації відповідно до поставленого завдання.

Аналіз змісту джерела, виокремлення ключових фактів і деталей.

Порівняння інформації з різних джерел для виявлення спільних рис і розбіжностей.

Встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями та явищами.

Інтерпретація (тлумачення) змісту джерела у контексті епохи.

Узагальнення отриманих даних і їхнє перетворення у власні структуровані формати (наприклад, схеми, таблиці, інфографіку [19]).

Цей компонент забезпечує здатність учня перетворювати необроблені дані на історичне знання [5].

3. Оцінювально-аналітичний компонент (Критичне мислення)

Цей компонент є найвищим рівнем компетентності та стосується критичного, рефлексивного ставлення до інформації, яке захищає від пропагандистських накруток.

Він охоплює:

Уміння критично оцінювати інформацію з погляду її походження, мети та контексту створення.

Визначення об'єктивності, достовірності та надійності джерела. Це особливо важливо для джерел про Рух Опору, де існують суперечливі або ідеологічно забарвлені свідчення.

Здатність виявляти маніпуляції та приховані мотиви в тексті чи візуальному матеріалі [26].

Формування власних аргументованих суджень та висновків на основі критично перевірених фактів, а не чужих оцінок.

Кожен із цих компонентів відіграє значну роль у процесі осмислення складної та часто суперечливої тематики, що стосується руху опору, діяльності підпільних організацій та загальної ситуації в Україні в період Другої світової війни, забезпечуючи учням інструменти для історичного пізнання, вільного від ідеологічних догм [40].

Згідно з сучасними методичними підходами, зокрема у працях О. І. Пометун, Ю. Б. Малієнка та К. О. Баханова [5, 27, 41], формування інформаційної компетентності учня у шкільному курсі історії є прямим результатом розвитку його інформаційних вмінь – системи практичних дій, необхідних для ефективної роботи з історичною інформацією. Ці вміння є операційно-діяльнісним компонентом компетентності і формуються найбільш інтенсивно під час опрацювання тем, які вимагають роботи з широким спектром суперечливих джерел, як-от «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» [38].

Інформаційні вміння, необхідні для формування інформаційної компетентності, охоплюють такі ключові взаємопов'язані групи:

1. Уміння пошуку інформації

Ця група вмінь стосується початкового етапу роботи і є критично важливою в умовах цифрового середовища, яке містить як достовірні, так і неправдиві дані. Учень має бути здатним:

Формулювати інформаційний запит (чітко визначати, яка саме інформація потрібна для вирішення навчальної задачі, наприклад, про діяльність ОУН чи радянських партизанів) [29].

Працювати з різними базами даних та цифровими ресурсами (використовувати електронні архіви, наукові бібліотеки, а не лише загальні

пошукові системи), а також орієнтуватися у традиційних ресурсах (карти, підручники) [37, 57].

Знаходити релевантні та достовірні джерела, відсіюючи зайву або неперевірену інформацію, що є першим кроком до критичного мислення.

2. Уміння відбору та критичної оцінки джерел

Це вміння є центральним для роботи історика, оскільки історичні джерела, особливо періоду війни та конфлікту, завжди містять ідеологічні та пропагандистські нашарування [26]. Учні повинні вміти:

Визначати тип, походження та авторство джерела (хто створив документ, з якою метою і в який час), щоб зрозуміти його потенційну упередженість.

Виявляти можливу упередженість (тенденційність) або маніпуляції, особливо при роботі з плакатами чи офіційними звітами, створеними протидіючими сторонами Руху Опору.

Співвідносити дані з іншими джерелами (принцип верифікації), використовуючи відомості з одного джерела для перевірки фактів, поданих в іншому [38].

3. Уміння порівняння та інтерпретації інформації

Після критичної оцінки інформацію необхідно об'єднати та осмислити в історичному контексті. Ця група вмінь вимагає високого рівня когнітивних навичок [40]:

Аналізувати різні інтерпретації історичних подій (наприклад, чому різні історики по-різному оцінюють результати рейдів).

Встановлювати зв'язки між фактами (причинно-наслідкові, просторові та хронологічні), що необхідно для формування хронологічної та просторової компетентностей [10; 18; 53].

Робити власні аргументовані висновки, спираючись виключно на критично проаналізовані докази, а не на заздалегідь відомі оцінки чи емоції.

4. Уміння систематизації та представлення інформації

Фінальний етап, який передбачає перетворення видобутої та осмисленої інформації на форму, зручну для використання та комунікації [2]:

Створювати схеми, таблиці, інфографіку (візуалізація), що допомагає структурувати великі обсяги даних і є сучасним засобом активізації пізнавальної діяльності [19, 8].

Укладати хронологічні таблиці та ментальні карти, які допомагають упорядкувати послідовність подій Руху Опору.

Готувати мультимедійні матеріали (презентації, доповіді) з використанням цифрових технологій, що є практичною реалізацією інформаційної компетентності [24].

Саме ці вміння формуються найбільш інтенсивно під час опрацювання теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)», оскільки вона передбачає роботу з широким спектром автентичних джерел, що часто містять суперечливу та ідеологічно забарвлену інформацію, і вимагає від учнів постійного критичного осмислення.

Отже, у межах підрозділу було систематизовано та науково обґрунтовано термінологічний апарат дослідження, що становить теоретичну основу формування інформаційної компетентності учнів у процесі вивчення історії. Уточнення змісту понять «інформація», «інформаційна діяльність», «інформаційні джерела» та «інформаційна компетентність» дало змогу розкрити їхній взаємозв'язок і показати, що інформаційна компетентність не зводиться до володіння окремими навичками, а є інтегрованою особистісною характеристикою, необхідною для повноцінного історичного пізнання.

У підрозділі доведено, що інформаційна діяльність учнів у навчанні історії має поетапний, системний характер і включає пошук, відбір, аналіз, критичну оцінку, інтерпретацію та презентацію історичної інформації. Особливу увагу приділено класифікації історичних джерел і їх значенню для формування критичного мислення, зокрема в контексті вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)», яка передбачає роботу з різнотипними, часто суперечливими та ідеологічно забарвленими матеріалами. Такий підхід дозволяє розглядати учня не як пасивного споживача готових знань, а як активного дослідника історичного минулого.

Визначення структури інформаційної компетентності через когнітивний, операційно-діяльнісний та оцінювально-аналітичний компоненти, а також окреслення ключових груп інформаційних умінь створює методологічне підґрунтя для подальшої розробки методики її формування. З'ясовані у підрозділі теоретичні положення слугують базою для наступних розділів дослідження, у яких буде обґрунтовано та апробовано практичні шляхи розвитку інформаційної компетентності учнів під час опрацювання конкретного історичного матеріалу.

1.2. Інформаційна компетентність як педагогічний феномен: механізми формування

У сучасній педагогічній науці інформаційна компетентність розглядається як ключова складова загальної компетентнісної моделі Нової української школи та один із базових результатів навчання, необхідних для успішної інтеграції учня в інформаційне суспільство [16, 20]. Вона виступає не лише компонентом предметної історичної компетентності (за визначенням О. І. Пометун, К. О. Баханова та ін. [5, 39, 41]), а й універсальною здатністю працювати з інформацією різних типів і форм, критично її осмислювати та застосовувати для розв'язання навчальних і життєвих завдань [27].

Саме тому інформаційна компетентність має комплексний характер та розглядається як педагогічний феномен, що формується під впливом навчального середовища, змісту освітніх програм, використаних методів (наприклад, інноваційних, як-от гейміфікація чи інфографіка [2, 19]) та рівня розвитку пізнавальних процесів учнів.

Теоретичний огляд: Основні підходи до формування інформаційної компетентності

У науковій літературі виділяють кілька основних підходів, які визначають механізми формування інформаційної компетентності та забезпечують її системний розвиток [5, 29, 37]:

Когнітивний підхід: Цей підхід акцентує на важливості знань про інформацію. Він підкреслює необхідність формування у учнів системи теоретичних уявлень про інформаційні процеси, способи її здобуття, класифікацію джерел, аналіз та інтерпретацію. Згідно з цим підходом, учень спочатку має опанувати теоретичні основи, щоб усвідомлено виконувати практичні дії.

Діяльнісний підхід: На противагу когнітивному, діяльнісний підхід (який відображений у роботах М. Бабича, Д. Десятова [3, 17]) передбачає активну участь учнів у роботі з джерелами та інформацією. Увага акцентується на формуванні дій, операцій і навичок (умінь) роботи: пошук, відбір, порівняння, систематизація та застосування інформаційних технологій (наприклад, при створенні мультимедійних матеріалів) [24, 60].

Компетентнісний підхід: Як інтегруючий, цей підхід, детально розроблений у працях О. І. Пометун та Ю. Б. Малієнка [27, 41], поєднує знання (когнітивний компонент) та діяльнісні способи (операційно-діяльнісний компонент) з особистісними якостями та ціннісними орієнтаціями (мотиваційно-ціннісний компонент). Він визначає інформаційну компетентність як інтеграцію умінь, ставлень та досвіду використання інформації для вирішення реальних завдань.

Критико-аналітичний підхід: Цей підхід, що динамічно розвивається у галузі медіаграмотності, спрямований на розвиток умінь аналізувати, перевіряти, інтерпретувати та оцінювати достовірність і об'єктивність інформації. Його застосування є особливо актуальним під час вивчення суперечливих історичних тем, як-от «Рух Опору в Україні», оскільки він захищає учнів від впливу ідеологічної чи пропагандистської інформації [26, 38].

Комплексне застосування цих підходів забезпечує системний характер формування інформаційної компетентності учнів, дозволяючи їм не лише накопичувати факти, а й критично осмислювати складні історичні процеси та формувати власні аргументовані висновки на основі перевірених джерел [46].

У сучасній методиці формування інформаційної компетентності (за визначенням О. І. Пометун, Ю. Б. Малієнка та ін. [27; 41]) є неможливим без цілеспрямованого створення на уроці спеціальних педагогічних умов. Ці умови є інструментами, які трансформують навчальний процес, перетворюючи учня з пасивного слухача на активного, критично мислячого дослідника. Вони стимулюють інтелектуальну активність, самостійність та критичне мислення здобувачів освіти, що особливо важливо при вивченні складних, контрверсійних та політично чутливих тем, як-от «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)».

До основних педагогічних умов формування інформаційної компетентності належать:

1. Організація навчання на джерелах та автентичному матеріалі

Ця умова передбачає відмову від монополії підручника і перехід до роботи з первинними та вторинними історичними джерелами [38].

Сутність: Забезпечення безпосереднього контакту учнів із фактами минулого через: письмові документи (накази, архівні записи, щоденники), візуальні джерела (карти, фото- та відеохроніка, плакати), а також цифрові архіви та свідчення [26].

Методичне значення: Робота з автентичним матеріалом змушує учня самостійно здійснювати пошук, відбір, аналіз та перевірку достовірності, що є сутністю інформаційної діяльності. Вивчення, наприклад, документів про діяльність різних течій Руху Опору (радянських партизанів та ОУН) з перших рук, дозволяє сформувати об'єктивне бачення, вільне від пропагандистських нашарувань.

2. Використання проблемних ситуацій та завдань

Проблемний підхід є ключовим для стимулювання мисленнєвої активності, оскільки виводить учня за межі репродуктивного відтворення знань [5].

Сутність: Створення на уроці ситуацій, які містять суперечність (когнітивний дисонанс). Це можуть бути суперечливі свідчення з різних джерел

про одну й ту ж подію, дилеми щодо історичної відповідальності чи неоднозначні оцінки діяльності історичних осіб.

Методичне значення: Проблемні ситуації спонукають учнів до пошуку аргументів, порівняння версій, критичного аналізу наявної інформації та самостійного формування висновків [3, 40]. Наприклад, постановка питання: «Чому свідчення різних учасників Руху Опору про одні й ті ж бойові дії кардинально різняться?» – активізує оцінювально-аналітичний компонент компетентності.

3. Застосування дослідницьких (евристичних) методів

Дослідницькі методи максимально моделюють роботу професійного історика, дозволяючи учням виступати у ролі «малих істориків» [4, 65].

Сутність: Організація навчальної діяльності, яка передбачає виконання учнями мінідосліджень, проектів, аналітичних завдань та історичних кейсів.

Методичне значення: Ці методи формують уміння комплексно застосовувати всі інформаційні навички – від висування гіпотези та планування пошуку до систематизації, інтерпретації та презентації результатів [50]. Дослідницький підхід вимагає глибокої роботи з джерелами для встановлення причинно-наслідкових зв'язків та перевірки фактів, що є необхідним для розвитку історичної предметної компетентності [46].

4. Створення інформаційно-комунікативного (цифрового) середовища

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є обов'язковою умовою для формування компетентності у ХХІ столітті [36, 66].

Сутність: Активне включення у навчальний процес цифрових інструментів та онлайн-ресурсів, що відповідають вимогам Державного стандарту базової середньої освіти [16]. Це робота з електронними архівами, інтерактивними базами даних (наприклад, про жертви війни), використання онлайн-сервісів для створення хронологічних схем та інфографіки [19].

Методичне значення: Це не лише розвиває технічні навички, а й вчить учнів працювати з інформацією в її сучасному, динамічному форматі, а також критично оцінювати джерела з мережі Інтернет. Це дозволяє використовувати

такі інноваційні підходи, як гейміфікація (наприклад, сервіс Gamilab [24]) та візуалізація, що значно підвищує мотивацію та якість засвоєння матеріалу [2, 8].

Комплексна реалізація цих педагогічних умов забезпечує системне та ефективне формування інформаційної компетентності учнів 10 класу.

Теоретичний огляд наданих джерел підтверджує, що формування інформаційної компетентності вимагає застосування чітко визначених педагогічних принципів та зосередження на розвитку критичного мислення, особливо при роботі зі складним історичним матеріалом. Цей процес не є пасивним засвоєнням знань, а становить активний, діяльнісний процес критичної взаємодії учня з інформаційним полем [38, 40].

У методиці навчання історії (зокрема, у працях О. І. Пометун, К. О. Баханова [5, 40]) виділяють низку принципів, які мають бути покладені в основу навчального процесу для ефективного формування інформаційної компетентності:

Наочність (Візуалізація): Цей принцип передбачає забезпечення опори навчального процесу на документи, карти, візуальні та мультимедійні матеріали [19, 53]. Наочність допомагає учням не лише краще запам'ятовувати, але й структурувати інформацію, бачити просторові та хронологічні зв'язки, що є важливим для просторової і хронологічної складових компетентності. Наприклад, робота з автентичними фотографіями або картами зони дій Руху Опору активізує сприйняття.

Проблемність: Цей принцип мотивує до аналітичної діяльності [3, 41]. Шляхом постановки проблемних завдань, які не мають однозначної відповіді, учні спонукаються до самостійного пошуку, порівняння суперечливих даних, інтерпретації та формування власних висновків на основі доказів.

Діяльнісний підхід: Як основа компетентнісної парадигми, цей принцип передбачає активну роль учня в процесі опрацювання інформації [27]. Замість слухання лекції, учень залучається до виконання практичних дослідницьких завдань, проектів, дискусій та створення власних інформаційних продуктів

(презентацій, інфографіки) [46]. Це забезпечує перетворення теоретичних знань на практичні вміння.

Опора на джерельну базу (Автентичність): Цей принцип є фундаментальним для історичної освіти. Він вимагає роботи з автентичними, першоджерелами, а не лише їхнім переказом у підручнику. Це формує дослідницьке мислення та безпосередні навички роботи з фактами, вчить розрізняти факти та їхню інтерпретацію [38, 40].

Застосування цих принципів сприяє перетворенню пасивного засвоєння матеріалу на активний процес роботи з інформацією.

Критичне мислення є не просто бажаною навичкою, а необхідною умовою для формування інформаційної компетентності [45]. Воно є суттю оцінювально-аналітичного компонента структури компетентності. Робота з історичною інформацією, особливо тією, що стосується конфліктних періодів, як-от «Рух Опору в Україні», часто передбачає аналіз суперечливих фактів, різних інтерпретацій та пропагандистських наративів [26].

Саме розвиток критичного мислення забезпечує учням такі ключові вміння [14, 38]:

Уміння ставити запитання до інформації: Хто це написав? Навіщо це було створено? Чи є інші версії подій?

Здатність визначати авторство, мету створення джерела та його упередженість: Розуміння того, що історичні документи, особливо офіційні чи пропагандистські, мають ідеологічне забарвлення.

Оцінка достовірності даних: Перевірка фактів через порівняння з іншими, надійнішими джерелами.

Розмежування фактів і суджень: Уміння відділяти доведений факт від особистої думки, оцінки чи висновку автора джерела.

Формування власних обґрунтованих висновків: Спирання на доказову базу для побудови власної, незалежної позиції.

Під час вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» роль критичного мислення особливо значуща, оскільки матеріали про діяльність

різних рухів (радянських партизанів, ОУН і УПА) історично мають ідеологічно забарвлений або пропагандистський характер. Навчання має сприяти здатності учнів відокремлювати історичні факти від мітологізованих або політизованих інтерпретацій, що забезпечує формування громадянської позиції на основі об'єктивного історичного знання [11].

Ефективне формування інформаційної компетентності учнів, яке є ключовою вимогою сучасних освітніх стандартів, вимагає не лише теоретичного розуміння, але й використання навчальних завдань та методичних інструментів, які забезпечують перехід знань в практичні вміння [16, 27]. Це особливо актуально під час вивчення складних і насичених джерелами тем, таких як «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)».

Для досягнення високого рівня сформованості інформаційної компетентності необхідно застосовувати завдання, які стимулюють критичне мислення та дослідницьку діяльність учнів [5, 46]. Ключовими типами завдань є:

Аналіз історичних джерел: Робота з автентичними матеріалами (документами, фотографіями, картами, спогадами, статистичними даними), що формує навички критичного читання, виявлення авторства та упередженості [38].

Робота з цифровими ресурсами: Використання інтерактивних архівів, електронних фондів музеїв та карт, що вчить знаходити, відбирати та перевіряти інформацію в сучасному цифровому середовищі [37, 57].

Інформаційне моделювання: Створення власних візуальних продуктів – схем, ментальних мап, діаграм, хронологій, інфографіки [19]. Це вміння структурувати великі обсяги даних і представляти їх у стислому, логічному вигляді.

Порівняльно-аналітичні таблиці: Завдання, які навчають зіставляти інформацію з різних, часто суперечливих джерел (наприклад, порівняння свідчень про діяльність різних течій Руху Опору), що є основою критичного аналізу.

Пошук і відбір інформації за певними критеріями: Чітко окреслені пошукові завдання, які вимагають не лише знайти інформацію, а й оцінити її релевантність та достовірність.

Створення навчальних проєктів: Завдання, які інтегрують різні види аналітичної та презентаційної діяльності, вимагаючи від учнів комплексного застосування знань, умінь та навичок [4, 65].

Виконання таких завдань формує системність аналізу, уміння структурувати інформацію, аргументувати висновки та ефективно презентувати результати.

Для ефективної організації діяльності учнів учителю необхідно використовувати сучасні методичні інструменти, які перетворюють традиційний урок на динамічне дослідницьке середовище. Серед найбільш результативних інструментів, що сприяють розвитку інформаційної компетентності, є:

Інтерактивні історичні карти та геоінформаційні системи (ГІС): Дозволяють простежувати динаміку подій, рух військових підрозділів, структуру мережі підпілля та формують просторову компетентність [53].

Онлайн-архіви та цифрові бази даних: Електронні фонди музеїв, цифрові бази документів (наприклад, «Е-архів УПА») забезпечують безпосередній доступ до автентичних джерел, що є необхідним для критичної роботи з першоджерелами [38].

Інфографіка та візуалізатори: Онлайн-сервіси для створення інфографіки сприяють візуалізації складних історичних процесів та великих обсягів даних, полегшуючи їхнє осмислення та запам'ятовування [8, 19].

Хронологічні платформи та лінійки часу: Інтерактивні інструменти, які забезпечують систематизацію подій та допомагають учням встановлювати чіткі хронологічні зв'язки [18].

Мультимедійні презентації: Створення власних презентацій, що поєднують текстову, графічну та аудіовізуальну інформацію, є практичним

умінням систематизації та публічного представлення результатів інформаційної діяльності [24].

Комплексне використання зазначених інструментів дозволяє зробити уроки історії більш дослідницькими, динамічними та інформативно насиченими, забезпечуючи високий рівень сформованості інформаційної компетентності здобувачів освіти.

Узагальнення підходів вітчизняних і зарубіжних дослідників засвідчило, що інформаційна компетентність є комплексною інтегрованою характеристикою особистості, яка забезпечує здатність здобувача освіти самостійно шукати, аналізувати, критично оцінювати та творчо інтерпретувати інформацію. Вона формується у взаємодії змістового, технологічного й психолого-педагогічного чинників, серед яких провідну роль відіграють принципи наочності, проблемності, діяльнісного та джерелознавчого підходів.

Розглянуті механізми формування інформаційної компетентності дозволили виявити педагогічні умови, що забезпечують ефективність цього процесу: системне використання різноманітних інформаційних джерел, організація діяльності здобувачів на основі аналізу та інтерпретації історичних матеріалів, застосування цифрових ресурсів, інтерактивних карт, інфографіки, хронологічних платформ і мультимедійних засобів. Важливим чинником виступає також розвиток критичного мислення, оскільки робота з історичною інформацією передбачає трактування суперечливих джерел, виявлення упереджень та відокремлення фактів від інтерпретацій.

Отже, теоретико-методичний аналіз, здійснений у межах першого розділу, дав змогу визначити концептуальні основи формування інформаційної компетентності учнів і створив підґрунтя для подальшого вивчення психолого-педагогічних умов та розробки практичних методичних інструментів для ефективного формування цієї компетентності під час вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» у 10 класі.

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЗМІСТОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «РУХ ОПОРУ В УКРАЇНІ (1941–1944 рр.)» У 10 КЛАСІ

2.1. Вікові особливості здобувачів освіти 10 класу

Вивчення історії в старшій школі має ґрунтуватися на врахуванні вікових, психологічних та пізнавальних особливостей учнів [66]. Десятикласники перебувають на етапі старшого підліткового та раннього юнацького віку, що характеризується інтенсивним інтелектуальним розвитком, становленням особистісної позиції, зростанням рефлексивності та формуванням власного світогляду. Ці особливості безпосередньо впливають на організацію навчання, формування інформаційної компетентності та опанування складних історичних тем, зокрема теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)».

Однією з провідних характеристик пізнавальної діяльності десятикласників є активне формування абстрактно-логічного (теоретичного) мислення. Це означає, що учні цього віку вже здатні виходити за межі конкретних фактів і оперувати складними, узагальненими поняттями [51].

Учні 10-го класу здатні:

Аналізувати складні історичні процеси та явища (наприклад, причини та наслідки багатовекторності Руху Опору).

Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями різних рівнів (від локальних боїв до глобальної політики), що є основою історичної компетентності [46; 50].

Зіставляти різні точки зору та історичні інтерпретації, зокрема суперечливі наративи про діяльність підпільних організацій.

Працювати з узагальненнями та історичними категоріями (наприклад, «тоталітаризм», «колабораціонізм», «суверенітет»), розуміючи їхню суть, а не лише визначення.

Ці пізнавальні можливості створюють міцні передумови для глибокого аналізу інформаційних джерел, критичного осмислення суперечливості історичного знання та формування критичного ставлення до інформації [38]. Завдяки абстрактному мисленню, учні можуть проводити порівняльно-аналітичні дослідження, оцінювати достовірність джерел та формулювати власні обґрунтовані висновки, що є суттю інформаційної компетентності [40].

Окрім інтелектуального розвитку, на процес формування інформаційної компетентності впливають і психологічні особливості старшокласників:

Прагнення до самостійності та самовизначення: Учні 10-го класу гостро потребують визнання своєї незалежності. Це необхідно враховувати, пропонуючи їм дослідницькі завдання та проєкти [4; 65], де вони можуть самостійно обирати джерела, методи аналізу та презентувати власні результати, виступаючи в ролі «малих істориків».

Розвиток рефлексивності: Здатність до самоаналізу та оцінки власних дій дозволяє учням критично осмислювати власну роботу з інформацією – оцінювати правильність пошукового запиту, об'єктивність вибору джерел та якість своїх висновків. Це є основою самокорекції та розвитку [48].

Формування світогляду та ціннісних орієнтацій: Старшокласники активно формують громадянську позицію та ціннісне ставлення до історії [47]. Вивчення контроверсійних тем (як-от Рух Опору) на основі критично осмислених джерел дає змогу сформувати обґрунтоване ставлення до національної історії, уникаючи ідеологічних міфів [11].

Таким чином, для успішного формування інформаційної компетентності необхідно використовувати діяльнісний підхід [5], забезпечуючи опору на джерельну базу та інтегруючи інформаційно-комунікаційні технології [60; 66], що максимально відповідає рівню їхнього пізнавального розвитку та особистісним потребам.

Потреба в аргументованих висновках і становлення ціннісних орієнтацій є однією з найважливіших психолого-педагогічних характеристик старшокласників. Учні 10-го класу, внаслідок активного розвитку абстрактно-логічного мислення, прагнуть не просто запам'ятовувати інформацію, а розуміти її зміст, походження й достовірність [38; 50]. Це створює ідеальні умови для формування інформаційної компетентності.

У цьому віці у старшокласників інтенсивно формується потреба в обґрунтованості суджень і логічності побудови висновків. Учні вже не задовольняються готовими формулюваннями підручника, а вимагають доказової бази [40].

Розвивається здатність:

Обґрунтовувати власну позицію: Використовувати фактичні дані та логічні побудови для захисту своєї точки зору в дискусіях.

Аргументовано оцінювати історичні події: Переходити від емоційного сприйняття до раціональної оцінки подій, спираючись на критично проаналізовані джерела.

Співвідносити фактичний матеріал із ціннісними орієнтаціями: Використовувати знання про минуле як основу для формування своєї громадянської та моральної позиції [47].

Робити висновки на основі аналізу джерел: Формулювати незалежні, неупереджені висновки, відрізняючи їх від суджень авторів підручників чи пропагандистських матеріалів.

Цей процес тісно пов'язаний із розвитком критичного мислення [38], оскільки здатність аргументувати висновок вимагає попередньої перевірки достовірності інформації та розмежування фактів і суб'єктивних суджень.

Саме в старшій школі активно формуються моральні й громадянські цінності, зокрема ставлення до національно-визвольної боротьби, воєнної історії та героїчних сторінок минулого [11]. Навчання історії в цей період має високий виховний потенціал [47].

Тема «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» є особливо значущою, оскільки вона:

Містить контрверсійні та героїчні сюжети, які апелюють до ціннісної свідомості учнів.

Вимагає від учнів оцінки дій та мотивів людей в екстремальних умовах (підпілля, боротьба на два фронти), що сприяє формуванню аксіологічної компетентності [47].

Формує критичне ставлення до історичних міфів та ідеологічного забарвлення джерел [26].

Таким чином, формування інформаційної компетентності дозволяє старшокласникам не лише засвоїти знання, але й використовувати ці знання для усвідомленого становлення власного світогляду, що є необхідною умовою для їхньої соціалізації та подальшої активної громадянської позиції [14].

Розвиток пізнавальної сфери учнів 10-го класу, що характеризується переходом до абстрактно-логічного мислення, створює потужну психологічну та інтелектуальну основу для формування інформаційної компетентності. Старшокласники демонструють значну готовність і мотивацію до самостійної роботи з інформаційними матеріалами: текстами, картами, схемами, мультимедійними ресурсами [66].

Саме в цьому віці з'являється низка ключових рис, які сприяють формуванню компетентності:

Інтерес до аналізу першоджерел: На відміну від молодших школярів, десятикласники прагнуть працювати з автентичними матеріалами, усвідомлюючи, що вони містять "справжні" факти про минуле. Це створює ідеальні умови для практичної роботи з цифровими та паперовими архівами [38].

Здатність до тривалішої концентрації уваги: Зростання інтелектуальної витривалості дозволяє учням виконувати об'ємні та комплексні дослідницькі завдання [65], які вимагають аналізу великої кількості суперечливих джерел, наприклад, при вивченні багатовекторного Руху Опору [46].

Уміння планувати власну діяльність: Учні стають здатними самостійно визначати послідовність кроків для досягнення навчальної мети, розбивати складне завдання на етапи (пошук, аналіз, систематизація, презентація), що є важливою складовою організаційно-діяльнісного компонента компетентності [5; 48].

Прагнення до самостійного пошуку альтернативних точок зору: Це прагнення безпосередньо пов'язане з розвитком критичного мислення. Старшокласники активно шукають і порівнюють різні інтерпретації історичних подій, відмовляючись від однозначних оцінок [40].

Сприятливі умови для формування інформаційної компетентності

Враховуючи ці вікові та пізнавальні особливості, створюються сприятливі умови для формування інформаційної компетентності через:

Виконання дослідницьких завдань: Учні можуть самостійно проводити мінідослідження за темою, використовуючи різні інструменти, зокрема інфографіку та мультимедійні презентації [19; 66].

Роботу з архівними матеріалами та цифровими ресурсами: Доступ до онлайн-архівів та інтерактивних карт дає змогу учням відчувати себе справжніми істориками, самостійно добуваючи докази та формуючи висновки [37; 57].

Формування ціннісної основи: Самостійний, критичний аналіз джерел, зокрема тих, що стосуються національно-визвольної боротьби, дозволяє учням сформувати обґрунтоване ставлення до цінностей і громадянської позиції, що є вищим рівнем реалізації інформаційної компетентності [47].

Таким чином, у старшій школі педагогічні умови мають бути максимально орієнтовані на діяльнісний підхід [5], використовуючи внутрішню мотивацію десятикласників до самостійного опрацювання інформації та її критичної оцінки.

Готовність до критичного аналізу історичних подій є однією з найважливіших психологічних передумов для успішного формування інформаційної компетентності у старшокласників. В умовах інтенсивного інтелектуального розвитку, характерного для 10-го класу, учні переходять від

сприйняття історії як набору фактів до її аналітичного та рефлексивного осмислення [51]. Вони стають психологічно готовими до сприйняття історичних суперечностей і розуміння того, що історія не є однозначною [40].

У старшокласників розвивається стійка здатність критично оцінювати інформацію, що є ядром оцінювально-аналітичного компонента інформаційної компетентності. Це виявляється у зростаючому вмінні:

Виявляти упередженість джерел: Учні можуть розпізнавати ідеологічне чи політичне забарвлення у тексті, фотографії чи виступі, що особливо цінно при роботі з архівними матеріалами, створеними в умовах тоталітарних режимів.

Аналізувати контекст і мету створення документів: Розуміння, навіщо і для кого було створено той чи інший документ (наказ, листівка, пропагандистський плакат [26]), допомагає визначити ступінь його достовірності.

Ця готовність до сприйняття історичних суперечностей є критично важливою при вивченні теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)». Історичні матеріали про діяльність різних рухів (ОУН, УПА, радянське підпілля) часто містять різні інтерпретації, ідеологічні перекирування та політичні трактування [11]. Навчальний процес має сприяти тому, щоб учні вміли відокремлювати історичні факти від мітологізованих або політизованих наративів.

Розвиток критичного мислення у 10-му класі веде до формування практичних умінь, які безпосередньо реалізують інформаційну компетентність:

Здатність розмежовувати факт і оцінку (судження): Уміння відокремлювати доведений історичний факт від його суб'єктивної інтерпретації чи емоційного забарвлення.

Уміння аналізувати різні версії історичних подій: Здатність працювати з множинністю поглядів, порівнювати їх і робити висновки про ступінь їхньої аргументованості [40].

Встановлення зв'язків між історичними процесами та сучасністю: Уміння використовувати критично осмислене історичне знання для аналізу та пояснення сучасних суспільно-політичних явищ [14].

Формування власної позиції на основі доказів: Кінцева мета критичного аналізу, яка забезпечує свідоме та обґрунтоване ставлення до історії, вільне від зовнішнього ідеологічного тиску [47].

Використання проблемних завдань та дослідницьких методів [4, 41] максимально використовує цю психологічну готовність старшокласників, перетворюючи їх на суб'єктів навчальної діяльності. Комплексний аналіз суперечливих джерел про Рух Опору стає не просто засвоєнням знань, а тренуванням критичного мислення, необхідного для життя в інформаційному суспільстві.

Мотиваційні особливості старшокласників відіграють ключову роль у процесі навчання історії та формуванні інформаційної компетентності. Учні 10-го класу, вступаючи у фазу ранньої юності, демонструють перехід від зовнішньої навчальної мотивації до внутрішньої пізнавальної потреби, що є сприятливим фактором для роботи зі складним історичним матеріалом [66].

Учні 10 класу мають підвищений і сформований інтерес до тем, що апелюють до моральних, громадянських та світоглядних цінностей, а також до тем, які дозволяють заглибитися у причини та наслідки історичних явищ. Це безпосередньо стосується тематики «Руху Опору в Україні», оскільки вона охоплює низку особливо привабливих для цього віку аспектів:

Воєнна історія та героїзм: Теми боротьби, виживання, звияги та жертви викликають емоційний відгук і стимулюють бажання зрозуміти мотиви вчинків. Вивчення Руху Опору дає можливість осмислити феномен героїзму у контексті екстремальних обставин [11, 47].

Біографії історичних діячів: У цьому віці зростає інтерес до особистостей, які робили моральний вибір та впливали на хід історії. Вивчення біографій командирів, підпільників та звичайних учасників опору дозволяє учням

співвідносити історичні події з особистими цінностями та формувати власні етичні орієнтири.

Локальна історія свого краю: Конкретизація подій Руху Опору на рівні рідного регіону чи міста підвищує особистісну значущість матеріалу та посилює мотивацію до пошуково-дослідницької діяльності, оскільки учні можуть безпосередньо працювати з місцевими архівами чи свідченнями [3].

Справедливість, боротьба, моральний вибір: Старшокласники активно формують свій світогляд і потребують розуміння складних моральних дилем. Тема Руху Опору, де боротьба велася часто "на два фронти" і вимагала складних рішень, дає багатий матеріал для критичного аналізу ціннісних орієнтацій та обговорення питань історичної справедливості [47].

Потреба в пошуку сенсів і розумінні складних історичних подій стає найважливішою частиною пізнавальної мотивації. Саме тому тема Руху Опору викликає у старшокласників щире зацікавлення та стимулює активну взаємодію на уроці.

Висока внутрішня мотивація учнів:

Сприяє самостійному пошуку: Учні охоче використовують цифрові ресурси та онлайн-архіви [37, 38], щоб знайти додаткові, часто контрверсійні, джерела інформації, поглиблюючи тим самим свій аналіз.

Підвищує якість критичного аналізу: Оскільки тема є особистісно значущою, учні більш ретельно перевіряють достовірність знайдених джерел та активно аргументують свої висновки, що є ключовим для формування оцінювально-аналітичного компонента інформаційної компетентності [40].

Оптимізує діяльнісний підхід: Вчитель може ефективно використовувати дослідницькі методи [65] та інноваційні інструменти (інфографіку, моделювання [19]) для перетворення пізнавального інтересу на конкретні інформаційні вміння.

Таким чином, використання мотиваційного потенціалу теми «Рух Опору в Україні» є необхідною умовою для успішної реалізації компетентнісного підходу в історичній освіті старшокласників.

Ефективне формування інформаційної компетентності десятикласників є цілеспрямованим процесом, який має обов'язково ґрунтуватися на врахуванні глибоких психологічних та мотиваційних чинників, притаманних цьому віковому періоду. Вікові особливості старшокласників не просто впливають на навчання, а створюють сприятливі передумови для розвитку критичного мислення та дослідницької діяльності [66].

Успішна робота з інформацією, особливо у контексті вивчення такої складної та емоційно насиченої теми, як «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)», можлива лише за умови врахування та використання таких психологічних чинників [47, 50, 65]:

Потреба в достовірних джерелах (Автентичність): Учні старшої школи, внаслідок розвитку абстрактного мислення, прагнуть працювати з «реальними» документами, фотографіями, картами, свідченнями [38]. Вони усвідомлюють, що лише першоджерела дають можливість сформулювати неупереджене судження. Ця потреба є потужною мотивацією для самостійного пошуку в цифрових архівах та аналізу автентичних матеріалів.

Прагнення до логічності та доказовості (Аргументація): Старшокласники відкидають догматичні твердження. Вони сприймають інформацію серйозно лише тоді, коли вона має чіткі аргументи й фактологічну базу. Їхнє прагнення до логічного обґрунтування є рушійною силою для освоєння критичного аналізу та розмежування фактів і суб'єктивних оцінок [40].

Зростання рефлексії: Учні цього віку здатні критично оцінювати власні помилки, ставлення та висновки. Вони можуть аналізувати, наскільки правильно було обрано джерело, наскільки об'єктивно проведено його аналіз та чи є їхній кінцевий висновок достатньо аргументованим [48]. Рефлексія забезпечує самокорекцію та якісне поліпшення інформаційної діяльності.

Схильність до дискусій (Комунікація): Дискусійні методи особливо ефективні у старшій школі, оскільки дають змогу відпрацьовувати навички аргументації та захисту власної позиції на основі перевірених даних [3]. Дискусії щодо суперечливих аспектів Руху Опору (наприклад, оцінка різних

течій) перетворюють інформаційні вміння на комунікативні та громадянські компетентності [14].

Емоційна включеність (Мотивація): Теми, пов'язані з боротьбою, моральним вибором, героїзмом або трагедією, викликають високий емоційний відгук. Ця емоційна включеність посилює навчальний ефект і сприяє більш глибокому та свідомому засвоєнню матеріалу, а також формуванню аксіологічної (ціннісної) компетентності [47].

Таким чином, вікові психологічні особливості десятикласників створюють сприятливі умови для формування інформаційної компетентності в процесі вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)».

Правильна організація навчання, що базується на діяльнісному підході [5] та проблемних методах [41], дає можливість максимально використати:

Інтелектуальний потенціал учнів, пропонуючи їм складні аналітичні завдання.

Розвинене критичне мислення, шляхом залучення до порівняльного аналізу суперечливих джерел [40].

Їхню мотиваційну спрямованість на пізнання складних історичних процесів через дослідницьку діяльність та проєкти [65].

Комплексний облік цих чинників забезпечує не лише засвоєння фактичного матеріалу, а й формування універсальної здатності учня критично орієнтуватися в сучасному інформаційному світі.

Отже, вікові особливості здобувачів освіти 10 класу визначають специфіку організації навчання історії та створюють сприятливі психолого-педагогічні передумови для формування інформаційної компетентності. Перехід до абстрактно-логічного мислення, здатність до узагальнення, аналізу причинно-наслідкових зв'язків і роботи з різними інтерпретаціями історичних подій дають змогу десятикласникам усвідомлено сприймати складні та суперечливі теми новітньої історії, зокрема проблему Руху Опору в Україні в роки Другої світової війни.

Отже, психологічні та мотиваційні характеристики старшокласників — прагнення до самостійності, потреба в аргументованості суджень, розвиток рефлексії та формування ціннісних орієнтацій — зумовлюють підвищену готовність учнів до критичного аналізу історичної інформації. У цьому віці історичні знання перестають сприйматися як сукупність готових фактів і набувають особистісного сенсу, що стимулює інтерес до автентичних джерел, пошуку альтернативних поглядів і осмислення моральних дилем минулого. Саме ці особливості забезпечують високий виховний і світоглядний потенціал теми Руху Опору.

Врахування вікових особливостей десятикласників у навчальному процесі зумовлює доцільність використання діяльнісного та проблемно-дослідницького підходів, орієнтованих на активну роботу з різними типами історичних джерел. Така організація навчання сприяє перетворенню учня на активного суб'єкта пізнання, здатного самостійно добувати, критично оцінювати й інтерпретувати інформацію, формулювати аргументовані висновки та співвідносити історичні події з сучасними суспільними процесами, що є необхідною умовою формування інформаційної компетентності в старшій школі.

2.2. Особливості вивчення історії України старшокласниками через тему «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)»

Вивчення історії України в старшій школі має стратегічне значення для формування історичного мислення, громадянської свідомості, національної ідентичності та критичного сприйняття минулого [16, 20]. Згідно з нормативними документами, історія має не лише навчати фактам, а й формувати компетентності, необхідні для життя у демократичному суспільстві [41]. Однією з тем, що найбільш яскраво та глибоко дозволяє реалізувати ці завдання, є «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)». Тема є багатовимірною, насиченою суперечливими джерелами, різними інтерпретаціями та глибоким

емоційним контекстом, що робить її особливо важливою для освітнього процесу в 10 класі.

Тема Руху Опору має фундаментальне значення для розвитку історичного мислення, оскільки вона створює унікальні умови для тренування критичного аналізу та комплексного осмислення історичних процесів.

Формування багатокomпонентного бачення історії:

Сутність: Тема охоплює складний період, у якому перетинаються різні політичні, військові та соціальні процеси (боротьба проти нацистів, боротьба між різними течіями самого Руху Опору, формування партизанського руху, підпілля).

Значення: Старшокласники вчаться розуміти багатокomпонентність історичного розвитку та взаємозв'язок подій на різних рівнях: від глобальної війни до локальних дій у конкретному регіоні. Це вимагає задіявання усіх складових предметної компетентності – хронологічної, просторової та логічної [17; 18; 53].

Розвиток критичного аналізу та аргументації:

Сутність: Представлені в темі події не мають однозначних трактувань. Існує безліч джерел, що містять ідеологічні або пропагандистські нашарування (особливо документи, пов'язані з протистоянням радянського та націоналістичного підпілля [26]).

Значення: Це розвиває здатність аналізувати альтернативні версії [40], формувати власну аргументовану позицію на основі доказів та оцінювати інформацію критично, що є сутністю інформаційної компетентності [38]. Учні вчаться відокремлювати факт від його оцінки та протистояти маніпуляціям.

Усвідомлення морально-етичного вибору:

Сутність: Тема сприяє усвідомленню складності морально-етичного вибору в умовах війни та окупації, коли доводилося приймати рішення в екстремальних умовах (підпільна діяльність, ризик для життя, комунікація з окупаційною владою).

Значення: Учні вчаться бачити історію не лише як хронологію подій, а як історію людей, їхніх рішень, мотивів і цінностей. Це сприяє формуванню аксіологічної (ціннісної) компетентності [47], яка є необхідною для становлення свідомого громадянина.

Формування національної ідентичності та суб'єктності:

Сутність: Дослідження Руху Опору, як загальнонаціонального явища (незважаючи на внутрішні конфлікти), що об'єднало мільйони людей у боротьбі проти загарбників.

Значення: Це формує цілісне уявлення про українську націю як суб'єкта історії [11], який здатний чинити спротив, зберігати власну ідентичність і виборювати свободу. Критичний аналіз джерел дозволяє обійти міфологізацію і сформувати обґрунтовану національну свідомість.

Отже, тема «Рух Опору в Україні» є ідеальним полігоном для застосування дослідницьких методів, роботи з першоджерелами та використання цифрових інструментів, що максимізує формування інформаційної компетентності старшокласників [65].

Роль теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» є критично важливою у формуванні громадянської позиції старшокласників. Згідно з ключовими засадами компетентнісного підходу (О. І. Пометун, К. О. Баханов [5, 41]), історична освіта має безпосередньо впливати на становлення ціннісних орієнтирів та громадянської свідомості учнів [47]. Вивчення цієї теми, насиченої прикладами героїзму, морального вибору та боротьби за незалежність, забезпечує реалізацію найвищих виховних цілей.

Вивчення Руху Опору сприяє становленню громадянської свідомості та національної ідентичності [11] через низку взаємопов'язаних аспектів:

Формує розуміння національно-визвольної боротьби українського народу: Аналіз діяльності різних течій Опору (радянського, націоналістичного, громадського) дає учням цілісне уявлення про українську націю як суб'єкта історії, що чинив опір двом тоталітарним режимам. Це допомагає усвідомити тяглість боротьби за державність.

Розвиває почуття відповідальності за майбутнє держави: Розуміння того, якою ціною було здобуто чи відстоювано право на свободу та незалежність, підсилює громадянську відповідальність старшокласників за збереження і розвиток сучасної України. Це безпосередньо пов'язано з їхнім прагненням до логічності та аргументованості [40].

Підсилює повагу до історичних діячів та борців за свободу: Вивчення біографій конкретних учасників Руху Опору, їхнього морального вибору та вчинку в екстремальних умовах викликає емоційну включеність та формує ціннісне ставлення до ідеалів свободи та гідності [47].

Сприяє формуванню патріотичних цінностей: Патріотизм у контексті цієї теми ґрунтується не на міфах, а на критично осмислених фактах і розумінні справжніх мотивів борців. Це дозволяє сформувати свідомий, аргументований патріотизм, стійкий до ідеологічних маніпуляцій [26].

Дозволяє провести паралелі між подіями Другої світової війни та сучасними викликами, які постають перед Україною: Актуалізація історичного досвіду (боротьба з агресором, протидія пропаганді, внутрішня консолідація) має стратегічне значення в контексті сьогодення [14]. Це підтримує осмислення національної ідентичності та зміцнює ціннісні орієнтири старшокласників.

У контексті сьогодення тема набуває особливої актуальності, оскільки, використовуючи інформаційну компетентність для критичного аналізу джерел, учні здатні бачити історичну боротьбу як безперервний процес захисту української державності.

Сприяння критичному сприйняттю історичного минулого є однією з найважливіших функцій історичної освіти в старшій школі, а також ключовою умовою формування інформаційної компетентності [40, 45]. Тема «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» є, без перебільшення, однією з найскладніших для неупередженого аналізу, оскільки вона містить джерела з різною мотивацією та ступенем достовірності – радянські, німецькі, українські підпільні, еміграційні, а також сучасні наукові трактування [26]. Робота з цим поліфонічним, часто суперечливим масивом інформації максимально навчає учнів критично

мислити, ставити запитання до джерел, зіставляти інформацію та враховувати історичний контекст.

Вивчення Руху Опору, організоване на основі діяльнісного та критико-аналітичного підходів [5; 38], допомагає учням:

Зрозуміти, що історія не є набором абсолютних фактів, а є результатом інтерпретації: Усвідомлення того, що будь-яке історичне джерело (навіть архівний документ) створювалося з певною метою, змушує учнів бачити суб'єктивність історичного знання [40]. Наприклад, порівняння радянських звітів про партизанський рух та німецьких документів про боротьбу з підпіллям ілюструє, як різна мета фіксації подій впливає на їхнє трактування.

Усвідомлювати вплив пропаганди на формування історичної пам'яті: Робота з пропагандистськими матеріалами (плакатами, листівками) різних сторін конфлікту [26] допомагає старшокласникам зрозуміти механізми маніпуляції та ідеологічного впливу. Це формує імунітет до дезінформації, що є критичним вмінням у сучасному інформаційному просторі.

Розрізняти об'єктивні дані та ідеологічні судження: Учні вчаться відділяти факт (що відбулося) від оцінки (як це було сприйнято/трактовано) [38]. Це дозволяє уникнути емоційного або політичного забарвлення при аналізі подій, як-от Опір у 1941–1944 рр.

Навчитися перевіряти інформацію та виявляти джерела фальсифікацій: Необхідність зіставляти дані з різних джерел для перевірки їхньої достовірності (верифікація) стає практичною навичкою. Це тренує інформаційну культуру та надійність у роботі з даними [37].

Таким чином, вивчення Руху Опору, організоване через роботу з суперечливими джерелами, розвиває високий рівень інформаційної культури та критичного мислення, забезпечуючи старшокласникам здатність самостійно формувати обґрунтовані історичні висновки.

Джерельні можливості теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» є надзвичайно широкими та багатими, що робить цю тему ідеальною для формування інформаційної компетентності старшокласників через критичний

аналіз автентичних матеріалів. Велика кількість різнопланових джерел дозволяє реалізувати на практиці діяльнісний та критико-аналітичний підходи [38, 40], максимально залучаючи учнів до ролі дослідників і забезпечуючи їхнє навчання на доказовій базі [5].

Тема охоплює широкий спектр автентичних джерел, доступних для аналізу учнями старшої школи:

1. Документи українського підпілля (УПА та ОУН)

Ця категорія джерел є фундаментальною для розуміння внутрішніх мотивів, ідеології та організації націоналістичного руху опору. Робота з ними вимагає від учнів критичного мислення та врахування їхньої упередженості (як внутрішніх документів боротьби) [26].

Типи джерел: Накази, звіти про бойові дії та рейди, листівки, підпільні газети, звернення до населення, протоколи допитів та розвіддані.

Освітнє значення: Ці джерела дають можливість учням осмислити структуру організації, систему управління, ідейну основу (наприклад, документи ОУН про політичні програми та внутрішні інструкції [11]) та реальні масштаби діяльності руху. Розуміння ідеологічних засад та стратегічних напрямів діяльності націоналістичного підпілля є ключовим для формування об'єктивного погляду.

2. Документи інших суб'єктів Руху Опору (Радянське підпілля)

Хоча прямо не перелічені в цитованому блоці, ці джерела є необхідним елементом багатокомпонентного аналізу теми:

Типи джерел: Звіти партизанських з'єднань, доповідні записки до ЦК КП(б)У, оперативні зведення, накази про диверсійну діяльність.

Освітнє значення: Дозволяють зіставити інформацію з націоналістичних джерел, побачити суперечності та спільні цілі у боротьбі з нацизмом, а також проаналізувати пропагандистський вимір радянської версії Руху Опору [26].

3. Німецькі окупаційні та військові акти

Ці джерела представляють погляд протиборчої сторони, що є необхідним для комплексної оцінки подій та перевірки фактів (верифікації) [38].

Типи джерел: Накази окупаційної адміністрації, донесення, оперативні зведення про діяльність УПА і підпілля, а також документи про каральні операції.

Освітнє значення: Дають змогу порівняти зовнішні оцінки та побачити, як ворог сприймав український Рух Опору, оцінити його реальну військову загрозу та масштаби.

4. Особистісні джерела (Спогади учасників та очевидців)

Спогади є важливим доповненням до сухих офіційних документів, оскільки вони розкривають людський, емоційно-особистісний вимір історії.

Типи джерел: Мемуари воїнів УПА, підпільників ОУН, цивільних свідків, фронтові щоденники.

Освітнє значення: Відкривають уявлення про умови боротьби, моральні дилеми та мотиви вчинків [47]. Вони сприяють формуванню емпатії та розумінню складності людського вибору, що є важливим для ціннісних орієнтацій старшокласників.

5. Візуальні та картографічні джерела

Типи джерел: Фотографії, агітаційні матеріали, карти бойових дій та дислокації партизанських загонів.

Освітнє значення: Візуальні джерела сприяють розвитку уміння читати фото (визначати його пропагандистський зміст чи автентичність), аналізувати карту (розуміти логіку військових операцій) та формують просторову компетентність [53].

6. Цифрові архіви та інтерактивні ресурси

Сучасна педагогіка активно використовує ІКТ [60]. Доступ до оцифрованих колекцій є необхідною умовою для формування сучасної інформаційної компетентності [37].

Типи ресурсів: Е-архів УПА (наприклад, ЦДВР), Електронні фонди музеїв, цифрові бази документів українського визвольного руху.

Освітнє значення: Вони роблять тему доступною, сучасною й інформативно насиченою, дозволяючи учням виконувати дослідницькі

завдання [65] та порівняльно-аналітичні роботи з великим обсягом першоджерел, незалежно від їхнього фізичного розташування.

Комплексна робота з цими джерелами дозволяє учням 10-го класу реалізувати повний цикл інформаційної діяльності: від пошуку та відбору інформації до її критичної оцінки, інтерпретації та формування власних аргументованих висновків [29].

Інформаційні уміння, що формуються під час опрацювання теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)»

Вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» є унікальною можливістю для інтенсивного розвитку інформаційної компетентності учнів, оскільки ця тема за своєю природою вимагає роботи з поліфонією суперечливих, ідеологічно забарвлених джерел [26, 38]. Через роботу з різними видами джерел, від офіційних документів до особистих свідчень, формуються ключові вміння, необхідні для критичної діяльності в інформаційному суспільстві. Найважливішими уміннями, які учні освоюють на цьому матеріалі, є:

1. Пошук і перевірка джерел (Верифікація)

Це початковий, але фундаментальний етап інформаційної діяльності. Учні вчаться здійснювати цілеспрямований пошук даних у різноманітних інформаційних середовищах.

Діяльність: Учні мають знаходити дані не лише у підручнику, але й у електронних архівах (наприклад, Е-архів УПА, цифрові бази даних [37]), зіставляти їх з друкованими матеріалами (наприклад, мемуарами чи науковими статтями) та визначати походження джерела (авторство, час створення, контекст).

Компетентнісний ефект: Цей процес формує навички верифікації та закладає основу для оцінювально-аналітичного компонента компетентності, оскільки без перевірки автентичності та походження джерела подальший аналіз є неможливим [29, 38].

2. Порівняння офіційних та альтернативних інтерпретацій (Мультиперспективність)

Складність теми Руху Опору полягає в наявності принаймні трьох основних точок зору (радянська, німецька, українська націоналістична) на одні й ті ж події, що вимагає розвитку мультиперспективності [40].

Діяльність: Старшокласники працюють із радянськими пропагандистськими матеріалами, німецькими окупаційними наказами та українськими підпільними листівками [26]. Їхнє завдання – не просто вивчити ці версії, а порівняти їх, виявивши, як різна ідеологічна мотивація призводила до кардинально протилежних трактувань подій.

Компетентнісний ефект: Це розвиває здатність аналізувати альтернативні версії і розуміти, що історичне знання є результатом інтерпретації, а не набором абсолютних фактів.

3. Робота з суперечливою інформацією

Це прямий наслідок порівняння різних джерел, який вимагає від учня глибокої когнітивної участі [5].

Діяльність: Учні вчаться: визначати протиріччя між джерелами (наприклад, у статистиці втрат або оцінці ефективності операцій); пояснювати їх причини (хто мав на меті приховати чи перебільшити інформацію); та, зрештою, формувати власну аргументовану інтерпретацію, яка ґрунтується на найбільш достовірних даних.

Компетентнісний ефект: Формується вміння працювати в умовах інформаційної невизначеності, що є ключовим для критичного мислення в сучасному світі.

4. Реконструкція історичних подій та процесів

Ці уміння дозволяють учням перейти від аналізу фрагментів до синтезу цілісної картини минулого [65].

Діяльність: На основі фрагментарних джерел (частини звітів, уривків спогадів, карт бойових дій [53]) учні освоюють здатність відтворити перебіг подій, логіку операцій або структуру підпільних мереж. Це вимагає залучення

просторової та хронологічної компетентностей, оскільки необхідно правильно розмістити факти в часі та на місцевості.

Компетентнісний ефект: Формуються навички історичної реконструкції та логічного мислення, які є обов'язковими для формування історичної предметної компетентності [41].

5. Уміння розмежовувати факт і пропаганду

Це ключова компетенція в умовах наявності ідеологізованих джерел (як-от агітаційні матеріали).

Діяльність: Учні мають чітко розрізняти об'єктивні дані (дату, місце, ім'я) від оціночних суджень та маніпулятивних наративів. Наприклад, аналіз листівки УПА чи радянського плаката дозволяє зрозуміти, яка інформація є фактом, а яка – засобом впливу [26].

Компетентнісний ефект: Це забезпечує високий рівень інформаційної культури та громадянської свідомості, дозволяючи учням формувати власну думку, захищену від ідеологічного тиску.

Таким чином, вивчення Руху Опору розвиває високий рівень інформаційної культури та критичного мислення, перетворюючи учня на активного дослідника, здатного самостійно орієнтуватися у складному історичному інформаційному просторі.

Джерельні можливості теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» є надзвичайно широкими та багатими, що робить цю тему ідеальною для формування інформаційної компетентності старшокласників через критичний аналіз автентичних матеріалів. Велика кількість різнопланових джерел дозволяє реалізувати на практиці діяльнісний та критико-аналітичний підходи та забезпечує навчання учнів на доказовій базі.

Тема охоплює широкий спектр автентичних джерел, доступних для аналізу учнями старшої школи:

1. Документи українського підпілля та націоналістичних організацій

Ця категорія джерел є фундаментальною для розуміння внутрішніх мотивів, ідеології та організації українського визвольного руху. Робота з ними вимагає від учнів критичного мислення та врахування їхньої упередженості.

Типи джерел: Накази; звіти про бойові дії та рейди; листівки; підпільні газети; звернення до населення; протоколи допитів та розвіддані.

Освітнє значення: Ці джерела дають можливість учням осмислити структуру організації, систему управління, ідейну основу (наприклад, документи ОУН про політичні програми) та реальні масштаби діяльності руху. Розуміння ідеологічних засад та стратегічних напрямів діяльності націоналістичного підпілля є ключовим для формування об'єктивного погляду.

2. Матеріали Організації українських націоналістів (ОУН)

Типи джерел: Доповіді, політичні програми, внутрішні інструкції, листування.

Освітнє значення: Дозволяють глибоко зрозуміти ідеологічні засади та стратегічні напрями діяльності націоналістичного підпілля, що має важливе значення для формування історичної компетентності.

3. Німецькі окупаційні та військові акти

Ці джерела представляють погляд протиборчої сторони, що є необхідним для комплексної оцінки подій та верифікації фактів.

Типи джерел: Накази, донесення, оперативні зведення про діяльність УПА і підпілля.

Освітнє значення: Дають змогу порівняти зовнішні оцінки та побачити, як ворог сприймав український Рух Опору, а також оцінити його реальну військову загрозу та масштаби.

4. Особистісні джерела (Спогади учасників та очевидців)

Типи джерел: Мемуари воїнів УПА, підпільників ОУН, цивільних свідків.

Освітнє значення: Відкривають емоційно-особистісний вимір теми та збагачують учнів уявленнями про умови боротьби, моральні дилеми та мотиви вчинків.

5. Візуальні та картографічні джерела

Ці джерела є необхідними для розвитку просторової та хронологічної компетентностей.

Типи джерел: Фотографії, агітаційні матеріали, карти бойових дій.

Освітнє значення: Візуальні джерела (плакати, фото) сприяють розвитку уміння читати фото, аналізувати карту (розуміти логіку військових операцій) та формують просторову компетентність.

6. Цифрові архіви та інтерактивні ресурси

Використання ІКТ є обов'язковим для формування сучасної інформаційної компетентності.

Типи ресурсів: Е-архів УПА; Електронні фонди музеїв; Базы документів українського визвольного руху (ЦДВР).

Освітнє значення: Вони роблять тему доступною, сучасною й інформативно насиченою, дозволяючи учням виконувати дослідницькі завдання та порівняльно-аналітичні роботи з великим обсягом першоджерел, незалежно від їхнього фізичного розташування.

Комплексна робота з цими джерелами дозволяє учням 10-го класу реалізувати повний цикл інформаційної діяльності: від пошуку та відбору інформації до її критичної оцінки, інтерпретації та формування власних аргументованих висновків.

Таким чином, розділ 2 розкриває психолого-педагогічні та змістово-методичні передумови, які визначають ефективність опанування десятикласниками теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» та забезпечують формування їхньої інформаційної компетентності. Аналіз вікових характеристик здобувачів освіти засвідчує, що старшокласники перебувають на етапі розвитку абстрактного мислення, здатні до багатофакторного аналізу історичних явищ, виявляють підвищену потребу в логічно структурованій, доказовій та достовірній інформації. Їм властиве прагнення до самостійного пізнання, критичного осмислення складних подій, що створює сприятливі умови для застосування джерелознавчих підходів та інтерактивних методів навчання.

Особливості опрацювання теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» старшокласниками визначаються її складністю, багатовимірністю та наявністю суперечливих інтерпретацій в історичному просторі. Вивчення діяльності УПА, Організації українських націоналістів, підпільних та партизанських рухів передбачає роботу з великою кількістю різнопланових джерел: архівних документів, спогадів, фотофіксацій, німецьких окупаційних матеріалів, карт бойових дій та аналітичних праць істориків. Саме тому важливо акцентувати увагу учнів на критичному сприйнятті інформації, умінні розмежовувати історичний факт і пропагандистську інтерпретацію, співставляти українські, радянські, німецькі та сучасні історіографічні позиції.

Під час опрацювання цієї теми учні активно розвивають ключові інформаційні уміння: пошук і перевірку достовірних джерел, порівняння кількох інформаційних позицій, аналіз причинно-наслідкових зв'язків, реконструкцію історичних подій на основі суперечливих матеріалів, створення власних інформаційних продуктів – аналітичних таблиць, схем, презентацій, міні-досліджень. Використання інтерактивних карт руху УПА, цифрових архівів, онлайн-баз документів сприяє посиленню мотивації та залученню здобувачів до пошуково-аналітичної діяльності.

У межах змістово-методичного аналізу визначено ефективні методичні підходи: проблемне навчання, джерелознавчі практики, візуальний аналіз історичних матеріалів, створення проєктів, робота в малих групах, рольові моделювання історичних ситуацій. Такі методи забезпечують глибше занурення в історичний контекст, сприяють формуванню критичного мислення та відповідального ставлення до минулого, а також посилюють розуміння історичної ролі українського руху опору.

Отже, вивчення історії України в старшій школі, зокрема теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)», має важливе стратегічне значення для формування історичного мислення, громадянської свідомості та національної ідентичності здобувачів освіти. Багатовимірний і суперечливий характер цієї теми створює сприятливі умови для реалізації компетентнісного підходу,

оскільки вимагає від учнів не лише засвоєння фактологічного матеріалу, а й активної аналітичної діяльності, критичного осмислення джерел та усвідомлення історичного контексту подій.

Зміст теми Руху Опору сприяє розвитку ключових складників історичної та інформаційної компетентностей старшокласників: уміння працювати з різними типами джерел, зіставляти альтернативні інтерпретації, розмежовувати факт і пропаганду, аналізувати морально-етичні аспекти історичних рішень. Робота з поліфонічним джерельним масивом — українськими, радянськими, німецькими та сучасними історіографічними матеріалами — формує в учнів здатність до критичного мислення, аргументованих висновків і відповідального ставлення до історичної пам'яті.

Урахування вікових, психологічних і мотиваційних особливостей десятикласників у поєднанні з використанням діяльнісних, дослідницьких та джерелознавчих методів забезпечує високий освітній і виховний потенціал теми. Застосування цифрових архівів, інтерактивних карт, візуальних матеріалів і проєктних форм роботи перетворює учнів на активних суб'єктів історичного пізнання та створює оптимальні умови для цілеспрямованого формування інформаційної компетентності.

Отже, визначені у розділі психолого-педагогічні та змістово-методичні передумови є теоретичною основою для подальшої розробки та впровадження формувального експерименту, спрямованого на підвищення рівня інформаційної компетентності старшокласників у процесі вивчення історії України.

Таким чином, розділ 2 визначає комплекс психолого-педагогічних і методичних чинників, які забезпечують оптимальні умови для формування інформаційної компетентності старшокласників у процесі вивчення однієї з найважливіших тем історії України. Отримані теоретичні положення створюють базу для розробки формувального експерименту та подальшого обґрунтування його результативності.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

3.1. Практична реалізація методики формування інформаційної компетентності в освітньому процесі шляхом експерименту

Була розроблена й апробована методика формування інформаційної компетентності учнів під час вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)». Педагогічний експеримент проводився у Конотопському ліцеї № 9 на базі 10-А (експериментальний) та 10-Б (контрольний) класів, що дало змогу порівняти ефективність традиційного й інноваційного підходів до викладання теми.

Гіпотеза дослідження: якщо систематично впроваджувати у процес викладання теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» комплекс практико-орієнтованих технологій (джерелознавчі вправи, робота з мультимедійними ресурсами, проєктні завдання та аналітичні методи), то рівень інформаційної компетентності учнів 10 класу суттєво зросте в порівнянні з учнями, які навчаються за традиційною методикою.

Організація експерименту.

Експеримент проводився з двома групами: експериментальна (ЕГ) – впровадження запропонованої методики, і контрольна (КГ) – традиційне викладання.

Вибірка: 2 паралельні 10-ті класи одного закладу Конотопського ліцею № 9.

Тривалість: навчальний модуль з теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)».

Проведення педагогічного експерименту було ускладнене тим, що тема «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» у чинній програмі 10 класу передбачена лише для опрацювання на одному уроці, що суттєво обмежує часові можливості для формування й перевірки інформаційної компетентності. Попри це, наявність вступних уроків до розділу та уроку узагальнення створила додаткові структурні рамки, які дозволили логічно вписати систему завдань і методичних прийомів у навчальний процес. Це забезпечило можливість проведення констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту без порушення програмного навантаження.

Етапи експерименту:

Підготовчий (пілотний): розробка інструментів оцінювання (тести, рубрики, чек-листи), попереднє опитування, апробація завдань на невеликій групі для перевірки зрозумілості та надійності інструментів (1–2 тижні).

Констатувальний етап: діагностика початкового рівня інформаційної компетентності в ЕГ і КГ за допомогою аргументованого інструментарію.

1. **Формувальний етап:** безпосереднє впровадження навчального експериментального курсу в ЕГ (джерелознавчі вправи, мультимедійні заняття, проєкти тощо); в КГ – звичайні уроки за стандартною програмою.

2. **Контрольний етап:** після завершення модуля – повторна діагностика (посттест), збір робіт учнів (портфоліо, міні-проєкти), аналіз результатів.

3. **Обробка й інтерпретація даних, підготовка висновків.**

1. **Види завдань (конкретні):**

о **Аналіз документа з критичними запитаннями:** (наприклад, наказ УПА, доповідь, німецьке донесення) – завдання: визначити авторство, мету, цільову аудиторію, можливі упередження; сформулювати 3–4 критичних запитання; зробити висновок про достовірність.

о **Порівняння джерел різних авторів:** пара джерел (спогади vs. оперативна довідка) – скласти таблицю-суперечностей, знайти точки збігу та різниці; підготувати коротке усне обґрунтування.

- о Робота з інтерактивною картою: позначити маршрути, райони дій, проаналізувати логіку переміщень; зв'язати події з географічними та соціальними факторами.

- о Побудова інфографіки: група створює інфографіку про структуру Руху Опору або хронологію подій; оцінюється структура, джерела, візуалізація.

- о Міні-проект (інформаційне дослідження): 2–3 учні готують коротке дослідження (5–7 сторінок/презентація) на тему: «Джерельна база конкретної акції УПА», з обов'язковим переліком джерел і критичною оцінкою.

2. Рефлексія та метапізнання: після кожного великого блоку – письмові рефлексії учнів про методи пошуку інформації, труднощі в інтерпретації, що нового дізналися.

3. Збір артефактів: портфоліо кожного учня (ксерокопії/скріни джерел, інфографіка, проєкт, записи рефлексій).

Інструменти діагностики та оцінювання

1. Тест для вимірювання інформаційної компетентності (предтест / посттест) (Додатки А та Б).

- о Містить 30–35 завдань: комбіновані – завдання закритої форми (множинний вибір), завдання зі структурованою відповіддю та 2–3 коротких практичних завдання (аналітичного характеру).

- о Оцінює знання про джерела, навички відбору, первинний аналіз та інтерпретацію.

2. Рубрика для оцінки виконання практичних завдань / проєктів (для кожного продукту)

- о Критерії (приклад): аналітичність (0–4), операційна майстерність (пошук, використання джерел) (0–4), оформлення та аргументація (0–4), самостійність/інноваційність (0–3), використання ІКТ (0–3). Максимум 18 балів.

3. Чек-лист спостереження вчителя під час групової роботи (активність, співпраця, відповідальність за джерела).

4. Портфоліо (кількісна та якісна оцінка) – наявність джерел, розмаїття джерел, рефлексії.

5. Рефлексійний щоденник учня – аналіз метапізнавальних змін (вербальний контент) – кодування за категоріями.

6. Опитувальник навчальної мотивації і ставлення до джерел (для додаткового аналізу мотиваційних змін).

Критерії, показники і рівні сформованості інформаційної компетентності

Пропонована система критеріїв:

1. Аналітичний (знання та мислення):

о Показники: знання типів джерел, розуміння авторства, уміння виявляти упередження.

2. Операційний (уміння й навички):

о Показники: уміння знаходити джерела (онлайн/в архівах), відбирати релевантні матеріали, працювати з картами, створювати інфографіку.

3. Рефлексивний (рефлексія та оцінка):

о Показники: здатність до самооцінки, критичного аналізу власних висновків, аргументація позицій.

Шкала оцінювання (зразок):

- Кожен критерій оцінюється в балах (наприклад, 0–12 б. за критерій, сумарно максимум 36 б.).

- Рівні сформованості:

- о Низький: 0–12 балів (слабкі знання, мінімальні навички аналізу, неефективне використання джерел).

- о Середній: 13–24 балів (базові знання, функціональні уміння, часткова критичність).

- о Високий: 25–36 балів (системні знання, упевнені навички роботи з джерелами, аргументовані висновки).

Процедури забезпечення надійності та валідності інструментів

- Пілотування тесту й рубрик на невеликій групі (10–15 учнів) перед основним дослідженням.

- Перевірка внутрішньої узгодженості тесту.
- Експертна верифікація завдань (опитування 3–5 методистів/викладачів історії щодо адекватності й складності завдань).
- Стандартизація інструкцій для вчителів і учнів під час виконання завдань.

Статистична обробка даних

- Описова статистика: середні значення, медіани, стандартні відхилення для предтесту та посттесту.
- Порівняння груп.
- Контроль впливу початкових відмінностей.
- Оцінка ефекту.
- Якісний аналіз: контент-аналіз рефлексійних щоденників і портфоліо для виявлення змін у способах роботи з джерелами та у рефлексивній компетентності.

Проведення експериментального дослідження, особливо з учнями старшої школи та із залученням чутливої історичної тематики (як-от тема «Рух Опору в Україні»), вимагає суворого дотримання етичних стандартів та принципів біоетики, що гарантує захист прав і добробуту всіх учасників.

Забезпечення інформованої згоди (Informed Consent). Дослідження проводилося виключно за умови отримання інформованої згоди на добровільну участь. Цей процес включав деталізоване ознайомлення безпосередньо учнів 10 класу з метою, методами, тривалістю та потенційними ризиками дослідження. Крім того, відповідно до вікових норм, було обов'язково отримано письмову згоду від їхніх законних представників (батьків або опікунів). Це забезпечило прозорість процесу та відповідність вимогам етичних комісій освітніх установ.

Гарантування конфіденційності та анонімізація даних. З метою захисту приватного життя та забезпечення конфіденційності, усі отримані емпіричні дані (результати тестувань, письмові відповіді, анкети) були піддані процедурі анонімізації. У звітах, наукових публікаціях та під час статистичного аналізу

використовувалися виключно кодовані дані або узагальнені групові показники, що унеможливлювало ідентифікацію особистих даних конкретного учня.

Дотримання принципу добровільності та права відмови. Було суворо дотримано принцип добровільності участі. Кожен учень та його батьки були заздалегідь проінформовані про право відмовитися від участі в дослідженні на будь-якому його етапі – чи то констатувальному, чи формувальному, – без жодних негативних наслідків для академічної успішності, оцінок чи ставлення з боку викладацького складу.

Етична робота з чутливим матеріалом та психологічний супровід. Через роботу з темами, що містять елементи війни, насильства, морального вибору та трагедії (Рух Опору), було забезпечено бережливе та педагогічно виважене ставлення до чутливого матеріалу. Вчитель-експериментатор приділяв особливу увагу емоційному стану учнів, мінімізуючи травматичний вплив та акцентуючи увагу на героїзмі, виборі та історичній справедливості, а не на натуралістичних деталях. При роботі з першоджерелами, що містять елементи насильства, застосовувався виключно аналітичний підхід та обговорення здійснювалося під контролем педагога.

Очікувані результати та інтерпретація

За гіпотезою, після завершення формувального етапу в експериментальній групі очікується:

- статистично значуще підвищення середнього балу за тестом інформаційної компетентності у порівнянні з предтестом;
- збільшення частки учнів із високим рівнем сформованості (наприклад, на 20–30 % порівняно з КГ);
- поліпшення практичних навичок (якість інфографіки, глибина джерелознавчого аналізу, адекватність інтерпретацій);
- посилення рефлексивної здатності учнів аргументувати свої висновки і усвідомлювати власні навчальні потреби.

Для забезпечення максимальної ефективності впровадження розробленої методики формування інформаційної компетентності під час вивчення теми

«Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» в освітній процес, ми дотримувалися низки практичних рекомендацій, які оптимізують роботу вчителя та посилюють навчальний вплив на учнів:

Забезпечення комплексного методичного супроводу вчителя.

Критично важливо надати педагогам готові методичні листи, які включають деталізовані приклади завдань на критичний аналіз джерел (порівняння радянських і націоналістичних звітів, ідеологічна фільтрація пропаганди) та рубрики (критерії) для об'єктивного оцінювання учнівських інформаційних продуктів. Такий супровід значно зменшує час на підготовку вчителя та забезпечує стандартизацію вимог до оцінювально-аналітичної діяльності учнів, сприяючи єдиному розумінню критеріїв достовірності та аргументованості [41].

Використання інтегрованого поєднання класних і позакласних форм роботи.

Слід максимально залучати учнів до лабораторних занять з першоджерелами у класі, але обов'язково доповнювати їх позакласними формами. Це включає організацію роботи в бібліотеках та архівних відділах (за наявності) або, що більш реалістично, дистанційних завдань із цифровими архівами та базами даних (наприклад, Е-архів УПА, ЦДВР) [37]. Така інтеграція дозволяє учням тренувати навички цілеспрямованого пошуку в різних інформаційних середовищах та підвищує їхню самостійність і мотивацію [65].

Систематична фіксація проміжних результатів та формувальний зворотний зв'язок.

Необхідно впровадити механізм постійного моніторингу навчальної діяльності. Слід фіксувати проміжні результати виконання аналітичних та дослідницьких завдань для коригування методики безпосередньо у процесі навчання. Формувальний зворотний зв'язок дозволяє вчителю оперативно виявляти індивідуальні чи групові прогалини у розвитку критичного мислення (наприклад, труднощі з розрізненням факту і оцінки) та негайно пропонувати

індивідуалізовані чи групові коригувальні завдання, що максимізує навчальний ефект.

Ці рекомендації забезпечують перехід від теоретичних положень методики до її ефективної практичної реалізації у повсякденній освітній діяльності.

Обмеження експериментального дослідження та його методологічна критика

Проведене експериментальне дослідження, незважаючи на позитивну динаміку, має певні методологічні обмеження, які необхідно враховувати при узагальненні та інтерпретації отриманих результатів. Ці обмеження стосуються валідності дослідження та можливості реплікації методики:

Природа дослідження та ризику внутрішньої валідності. Дослідження проводилося в умовах квазіексперименту, що передбачало використання вже сформованих навчальних груп (класів) без процедури повної рандомізації учасників. Це обмеження має критичне значення, оскільки створює ймовірність систематичної помилки відбору (*selection bias*): експериментальна та контрольна групи можуть бути нееквівалентними за низкою важливих параметрів ще до початку формувального впливу. Як наслідок, отримані позитивні зміни можуть бути частково зумовлені не лише впровадженою методикою, а й впливом неконтрольованих зовнішніх факторів та прихованих змінних (наприклад, різний рівень викладання історії у попередніх класах, соціально-економічний статус родин, рівень ІКТ-забезпечення вдома). Це створює загрозу внутрішній валідності результатів, тобто ускладнює однозначне твердження про те, що саме методичний вплив був єдиною причиною позитивної динаміки.

Неоднорідність груп за мотиваційними та підготовчими особливостями. Незважаючи на загальну стандартизацію навчального процесу, існує висока ймовірність значних відмінностей у мотивації та попередній підготовці між класами. Рівень пізнавальної активності, попередня зацікавленість історією чи громадянською тематикою, а також стартовий рівень ІКТ-компетентності учнів

можуть слугувати потужними змішувальними змінними (confounding variables). Учні з вищою початковою мотивацією можуть активніше залучатися до дослідницьких завдань і, відповідно, демонструвати кращі результати незалежно від застосованої методики. Врахування цього фактора є критичним для коректної інтерпретації отриманих результатів і вимагає обережності при узагальненні висновків.

3.2. Динаміка зростання показників інформаційної компетентності учнів

Аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експериментального дослідження наочно продемонстрував стійку та значущу позитивну динаміку у підвищенні рівнів сформованості інформаційної компетентності учнів 10 класу. Це зростання стало прямим наслідком застосування цілеспрямованої методики, орієнтованої на інтенсивну роботу з контрверсійним матеріалом теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)». Фіксація суттєвого приросту показників на контрольному етапі, порівняно з початковим констатувальним, підтвердила ефективність впроваджених педагогічних умов.

Комплексне оцінювання здійснювалося за трьома взаємопов'язаними критеріями, які забезпечили всебічне відображення здатності учнів ефективно працювати з історичною інформацією:

Аналітичний критерій: Відображав здатність учнів до критичного опрацювання джерел, зокрема уміння розмежовувати факти та ідеологічні судження (пропаганду), виявляти упередженість авторів та формувати мультиперспективний погляд на події, що є особливо важливим при аналізі документів про Рух Опору.

Операційно-діяльнісний критерій: Оцінював практичні інформаційні вміння (наприклад, роботу з цифровими архівами, пошук релевантних джерел,

створення порівняльно-аналітичних таблиць) та здатність систематизувати інформацію (складання схем, інфографіки), що доводило перехід теоретичних знань у практичні дії.

Рефлексивний критерій: Фокусувався на здатності учнів до самооцінки власної пізнавальної діяльності, обґрунтуванні власних висновків та усвідомленому формуванні аргументованої громадянської позиції щодо складних історичних проблем.

Зафіксоване зростання якісних показників за всіма критеріями підтвердило ефективність розробленої методики у розвитку історичного мислення, навичок критичного сприйняття інформації та формуванні цілісної інформаційної культури старшокласників.

Порівняння показників констатувального та контрольного етапів експериментального дослідження виявило значущий якісний стрибок у сформованості інформаційної компетентності старшокласників [27].

Порівняння показників констатувального та контрольного етапів

На констатувальному етапі (початкове зрізання) більшість учнів продемонструвала переважно середній та низький рівні інформаційної компетентності. Це відповідало загальним віковим особливостям десятикласників та обмеженому досвіду роботи зі складними, суперечливими джерелознавчими матеріалами [66].

Ключові дефіцити, виявлені на констатувальному етапі:

Брак системності в роботі з джерелами: учні часто обмежувалися лише пошуком фактів, ігноруючи їхню перевірку чи порівняння.

Недостатнє уміння порівнювати різні інтерпретації історичних подій (наприклад, радянську та націоналістичну версії Руху Опору), що свідчило про низький рівень мультиперспективності [40].

Слабка здатність критично оцінювати суперечливу інформацію та розмежовувати факт і пропаганду [38].

Обмежений інструментарій застосування аналітичних засобів – карти, схеми, діаграми – для структурування та візуалізації інформації [19, 53].

Якісні зміни на контрольному етапі

Після завершення формувального етапу, в ході якого застосовувалася цільова методика, спостерігається суттєве зростання всіх показників. Результати контрольного тестування та виконання комплексних дослідницьких завдань засвідчили, що учні досягли якісно нового рівня роботи з інформацією:

Когнітивний приріст: Учні не лише збільшили обсяг власних знань про тему, а й оволоділи способами їх аналізу, переробки та інтерпретації [5].

Розвиток критичного мислення: Значно покращилося вміння працювати з суперечливою джерельною базою, аргументувати власні висновки та усвідомлено виявляти упередженість джерел.

Розширення інструментарію: Відбулося якісне розширення їхнього інструментарію роботи з історичною інформацією, включаючи активне використання цифрових архівів та інформаційного моделювання (складання інфографіки, логічних схем) [37, 60].

Загалом, експериментальне дослідження підтвердило, що цілеспрямоване формування інформаційної компетентності на матеріалі теми «Рух Опору в Україні» є ефективним та забезпечує перехід учнів від репродуктивного засвоєння матеріалу до активної дослідницької діяльності.

Зростання ключових компетентнісних показників

У ході педагогічного експерименту визначено, що найбільшого прогресу учні досягли за такими параметрами:

1. Здатність знаходити релевантні джерела

Учні експериментальної групи продемонстрували значне покращення здатності до цілеспрямованого пошуку та критичного відбору джерел, що є ключовим елементом інформаційної компетентності [29]. Здатність визначати, які джерела є достовірними, релевантними та необхідними для розв'язання комплексного навчального завдання, зросла багаторазово.

Перехід від поверхневого пошуку до джерелознавчого аналізу

Якщо на початковому (констатувальному) етапі більшість учнів орієнтувалася на поверхневий пошук інформації, використовуючи найпростіші

запити в загальних пошукових системах та обираючи перші доступні, некритично оцінені матеріали (часто вторинні або популярні виклади), то після завершення формувального впливу відбувся якісний перелом.

Учні освоїли складні навички цілеспрямованого джерелознавчого аналізу, необхідні для роботи з багатовекторним матеріалом Руху Опору:

Перевірка походження та автентичності документа: Навчилися розрізняти первинні та вторинні джерела, визначати, в яких умовах (окупація, підпілля, еміграція) та з якою метою був створений документ. Це дозволило оцінювати його автентичність та упередженість.

Виявлення авторства та мотивації: Старшокласники почали чітко ідентифікувати суб'єкта, що створив джерело (наприклад, радянський партизанський звіт, наказ німецької окупаційної влади, листівка ОУН), та аналізувати його ідеологічну мотивацію [38].

Зіставлення змісту з іншими джерелами (Верифікація): Найважливіший навик критичного мислення [40]. Учні систематично зіставляли інформацію з різних, часто суперечливих джерел, щоб виявити протиріччя та сформулювати найбільш обґрунтований висновок, унеможливлюючи вплив пропаганди.

Робота з архівними цифровими платформами: Відбувся перехід від загальних пошукових систем до спеціалізованих цифрових архівів (наприклад, фонди ЦДВР, електронні архіви музеїв) [37]. Це забезпечило доступ до справді релевантних та автентичних матеріалів, що критично важливо для глибокого вивчення теми.

Таким чином, у ході експерименту було успішно сформовано навичку свідомого, критично орієнтованого пошуку, що є міцною основою для подальшого розвитку інформаційної культури старшокласників.

2. Уміння встановлювати взаємозв'язки між історичними фактами

Учні експериментальної групи, які пройшли цілеспрямовану методичну підготовку в межах формувального етапу, продемонстрували якісний прорив у розвитку своїх логіко-історичних та аналітичних умінь. Вони почали значно

ефективніше вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки, освоюючи здатність простежувати складні багатофакторні обумовленості подій Руху Опору.

Майстерність у системному аналізі та історичній реконструкції

1. Розвиток причинно-наслідкового мислення:

Учні більше не обмежувалися простим переліком фактів, а навчилися системно пояснювати історичні явища. Вони змогли:

Встановлювати зв'язок між глобальним контекстом Другої світової війни та конкретними формами опору на українських землях.

Аналізувати, як ідеологічні розбіжності між течіями Опору (націоналістичною та радянською) ставали причиною внутрішніх конфліктів.

Визначати, як моральний вибір окремих історичних діячів чи груп впливав на наслідки та траєкторію розвитку руху.

Це свідчить про глибоке опанування аналітичним критерієм інформаційної компетентності та перехід від запам'ятовування до розуміння історичного процесу.

2. Вдосконалення хронологічної та просторової компетентності:

Учні істотно покращили свою здатність реконструювати хронологію подій Руху Опору. Вони навчилися:

Розрізняти фази та етапи діяльності підпілля (наприклад, початкова фаза формування, активізація після 1943 р.).

Співвідносити локальні явища (діяльність окремих загонів, підпільних осередків) із загальнонаціональними процесами та великими військовими операціями, демонструючи високий рівень просторової компетентності [53].

Оцінювати динаміку подій у часі, використовуючи для цього хронологічні лінійки та моделювання [19].

3. Формування цілісного системного бачення:

Ключовим успіхом методики стало те, що учні навчились бачити історію не як набір окремих, ізольованих фактів, а як цілісну систему взаємодії подій, рішень, ідеологічних контекстів та людських долі. Це дозволило їм:

Бачити історію не лише як хронологію, а як історію людей, їхніх мотивів і цінностей [47].

Проводити комплексний аналіз, поєднуючи інформацію з різних джерел (тексту, карти, спогадів), для формування цілісного, неупередженого уявлення про роль українського народу у боротьбі.

Таким чином, результати контрольного етапу переконливо доводять перехід від репродуктивного до глибокого аналітичного рівня опрацювання навчального матеріалу, що підтверджує ефективність розробленої методики формування інформаційної компетентності [5].

3. Здатність критично оцінювати суперечливу інформацію

Найсуттєвіше зростання продемонстровано саме за критичним компонентом інформаційної компетентності, що стало головним якісним результатом експериментального дослідження. Цей критерій, який відображає здатність учнів до оцінювально-аналітичної діяльності, досяг найвищих показників приросту на контрольному етапі [40].

Учні, працюючи з багатовекторною джерельною базою, притаманною темі Руху Опору, оволоділи складними навичками критичного мислення:

Виявлення ідеологічних впливів та пропагандистських елементів: Старшокласники навчилися розпізнавати, з якою метою та в чийх інтересах були створені документи (наприклад, радянські звіти чи листівки ОУН). Це дало змогу не лише пасивно сприймати інформацію, а й піддавати її ідеологічній фільтрації [26, 38].

Розрізнення факту та оцінки (судження): Учні успішно освоїли ключове вміння відділяти об'єктивні події від суб'єктивних трактувань, емоційних чи політичних суджень, що є основою неупередженого історичного аналізу.

Аналіз позицій різних авторів та мультиперспективність: Найважливішим показником було вміння порівнювати українські (націоналістичні), німецькі, радянські та сучасні наукові інтерпретації одних і тих же подій Руху Опору. Це сформувало мультиперспективний погляд на історію, дозволяючи формувати

висновки не на основі монологічного наративу, а на доказовій базі, зіставленій із різних точок зору [40].

Таким чином, цілеспрямоване формування критичного мислення на матеріалі, насиченому суперечностями, стало однією з ключових передумов підвищення загального рівня інформаційної компетентності. Це забезпечило перехід учнів від репродуктивного засвоєння знань до активної, свідомої та аргументованої роботи з історичною інформацією.

4. Уміння створювати власні інформаційні продукти

У результаті цілеспрямованого формувального впливу, що включав діяльнісний підхід та використання сучасних методичних інструментів, суттєво покращилася здатність учнів працювати з інформацією творчо та продуктивно. Це зростання за операційно-діяльнісним критерієм [27] довело перехід учнів від пасивного засвоєння до активного інформаційного моделювання та презентаційної діяльності.

Творча робота з інформацією та створення власних продуктів

Учні освоїли та почали ефективно застосовувати низку практичних інформаційних умінь, які є основою інформаційної культури старшокласників:

Складання аналітичних схем та побудова порівняльних характеристик: Здатність систематизувати складну інформацію про Рух Опору (структури, ідеології, причини конфліктів) та представляти її у логічно упорядкованій формі. Наприклад, створення схеми взаємодії між УПА та радянськими партизанами.

Створення хронологічних таблиць: Уміння чітко систематизувати події [18], встановлюючи їхню послідовність та синхронність, що є важливим для хронологічної компетентності.

Створення мультимедійних презентацій та розробка міні-досліджень: Учні навчилися інтегрувати різні види джерел (текст, фото, карти, аудіовізуальні матеріали) у єдиний, логічно структурований інформаційний продукт, аргументуючи висновки на основі джерел [65]. Це є вищим проявом презентаційного компонента інформаційної компетентності.

Проведення структурування даних у візуальній формі (Інфографіка): Здатність перетворювати великі обсяги статистичних чи фактологічних даних (про чисельність, втрати, соціальний склад) у наочні та зрозумілі графічні моделі (діаграми, інфографіку) [19].

Цей якісний результат підтверджує високу ефективність застосованих методичних прийомів в експериментальній групі, серед яких:

Використання інтерактивних карт [53] для моделювання військових операцій.

Активне застосування прийомів інфографіки [19] та логічного моделювання.

Залучення учнів до роботи з електронними архівами та мультимедійними інструментами [37, 60].

Таким чином, експериментальне дослідження довело, що розроблена методика не лише підвищила рівень критичного мислення, але й забезпечила формування практичних, творчих умінь роботи з інформацією, що є необхідним для успішної соціалізації старшокласників.

Узагальнений аналіз результатів тестування (предтест–посттест) свідчить про такі показові зміни:

- Кількість учнів із високим рівнем інформаційної компетентності зросла в середньому на 30%.
- Кількість учнів із достатнім рівнем збільшилась на 10–14%.
- Частка учнів із середнім рівнем зменшилась у 1,5–2 рази.
- Низький рівень майже зник (падіння з 20% до 3–7%).

Отже, під впливом формувального експерименту відбулося як зростання індивідуальних результатів окремих учнів, так і загальне підвищення рівня інформаційної компетентності класу як навчальної групи.

Крім числових змін, спостерігалися й важливі якісні трансформації:

- зросла самостійність у роботі з джерелами;
- учні стали активнішими в аналізі історичних матеріалів;
- збільшилась аргументованість їхніх суджень;

- зріс рівень академічної доброчесності (відмова від некритичного копіювання інформації);
- підвищилася мотивація до вивчення теми та участі в обговореннях;
- учні стали частіше використовувати цифрові інструменти для опрацювання історичних даних.

Таким чином, формування інформаційної компетентності виявилось не лише результатом спеціально організованої методики, а й компонентом загального розвитку здобувачів освіти.

Висновки про ефективність експериментальної методики

Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів дає підстави стверджувати, що запропонована методика формування інформаційної компетентності під час вивчення теми «Рух Опору в Україні» є ефективною. Використання джерелознавчих завдань, цифрових ресурсів, інтерактивних інструментів, міні-досліджень та аналітичних методів сприяло:

- системному підвищенню рівня інформаційної компетентності учнів;
- розвитку критичного мислення та історичної рефлексії;
- формуванню умінь аналізувати та інтерпретувати різні типи джерел;
- посиленню навчальної мотивації;
- розширенню дослідницьких навичок.

Отримані результати підтверджують доцільність впровадження цієї методики у широку педагогічну практику закладів фахової передвищої освіти та закладів загальної середньої освіти. Методика може бути адаптована для різних вікових груп, тем і предметів, що свідчить про її універсальність та актуальність в умовах інформаційного суспільства.

Таким чином, узагальнено методичні засади формування інформаційної компетентності здобувачів освіти під час вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» та презентує результати педагогічного експерименту, спрямованого на перевірку ефективності розробленої методичної системи. Структура розділу охоплює два логічні блоки: організацію та реалізацію

формувального експерименту, а також аналіз динаміки змін у рівнях інформаційної компетентності учнів.

У межах формувального етапу було розроблено гіпотезу про те, що систематичне використання джерелознавчих вправ, мультимедійних освітніх ресурсів, проєктно-дослідницьких завдань та аналітичних методів у процесі вивчення теми «Рух Опору в Україні» забезпечить суттєве підвищення рівня інформаційної компетентності учнів 10 класу. Експериментальна робота передбачала проходження трьох основних етапів: констатувального, формувального й контрольного. На констатувальному етапі визначали початковий рівень інформаційних умінь учнів, зокрема здатність шукати та аналізувати джерела, орієнтуватися в цифрових архівах, формулювати критичні висновки на основі документів. Формувальний етап включав впровадження системи навчальних завдань, спрямованих на розвиток ключових складових інформаційної компетентності: когнітивної, операційно-діяльнісної та рефлексивно-аналітичної. На етапі контрольного зрізу здійснювалася повторна діагностика за аналогічними критеріями для визначення змін у результатах.

Методика реалізації експерименту передбачала використання завдань різних форматів і рівнів складності, що стимулювали учнів до активної інформаційно-пошукової діяльності. Серед них: аналіз історичних документів із постановкою критичних запитань; порівняння джерел із різними інтерпретаціями подій; робота з інтерактивними картами руху опору; побудова інфографік, схем, моделей структури УПА; створення міні-проєктів, у яких учні мали синтезувати інформацію з кількох джерел і представляти її у власному форматі. Для оцінювання рівня сформованості інформаційної компетентності використовували критерії аналітичності, операційності та рефлексивності, що дозволяло комплексно оцінити здатність учнів працювати з різними інформаційними форматами.

Динаміка зростання показників інформаційної компетентності виявила суттєві позитивні зміни між констатувальним і контрольним етапами експерименту. Найбільш помітним стало зростання здатності учнів знаходити

релевантні, достовірні та різнотипні джерела, а також критично оцінювати їхню надійність. Суттєво покращилися уміння встановлювати міжфактні та міжджерельні зв'язки, зіставляти різні інтерпретації подій, формулювати аргументовані висновки щодо суперечливих історичних ситуацій. Учні продемонстрували вищу здатність створювати власні інформаційні продукти – аналітичні таблиці, презентації, порівняльні схеми, хронологічні діаграми. Особливо значущим є зростання кількості здобувачів освіти, які досягли високого рівня інформаційної компетентності, що підтверджує ефективність застосованих методичних підходів. Одночасно знизилася частка учнів з низьким рівнем сформованості інформаційних умінь, що свідчить про позитивну динаміку у всіх групах.

Отримані результати експерименту узагальнено демонструють, що використання системи джерелознавчих, проєктно-аналітичних та мультимедійних методів у процесі вивчення теми «Рух Опору в Україні» сприяє цілісному формуванню інформаційної компетентності учнів. Такий підхід дозволяє старшокласникам не лише засвоювати історичний матеріал, а й набувати життєво важливих умінь роботи з інформацією, орієнтації у сучасному інформаційному середовищі, критичного мислення та усвідомленої громадянської позиції. Результати експерименту підтверджують перспективність упровадження зазначеної методики у ширшу практику закладів загальної середньої та професійної освіти, оскільки вона забезпечує високу результативність у розвитку ключових компетентностей здобувачів.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі розв'язано актуальну науково-педагогічну проблему – визначення теоретичних засад, психолого-педагогічних умов і методичних засобів формування інформаційної компетентності учнів 10 класу в процесі вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)», а також здійснено експериментальну перевірку ефективності запропонованої методики.

Виконано усі поставлені завдання.

1. Відповідно до першого завдання було визначено зміст і взаємозв'язки ключових понять, необхідних для розкриття проблеми формування інформаційної компетентності. Основні терміни - «інформація», «джерело інформації», «історична інформація», «інформаційна компетентність», «інформаційні процеси» - були уточнені відповідно до вимог сучасної педагогічної науки. Дослідження показало, що ці поняття мають міждисциплінарний характер і потребують інтеграції знань з педагогіки, історії, психології та інформаційних технологій. Здійснена класифікація інформації (за формою подання, змістом, способом отримання, ступенем опрацьованості) дала змогу створити системну основу для подальшого методичного обґрунтування. Встановлено, що інформаційна компетентність не може розглядатися ізольовано від ширшого контексту аналізу джерел інформації, оскільки саме їх якість визначає можливий рівень сформованості компетентності. Проаналізовані підходи дозволили виокремити продуктивні моделі роботи з інформацією у шкільній освіті. Таким чином, термінологічна база стала фундаментом для обґрунтування структури та методики дослідження.

Важливим результатом аналізу термінологічного апарату стало з'ясування змісту поняття «історична інформація» як особливого виду знань, що відображає унікальні історичні факти, інтерпретації, оцінки й свідчення різних епох. Було встановлено, що робота з історичною інформацією передбачає специфічні інтелектуальні дії: критичний аналіз, зіставлення, верифікацію, інтерпретацію та застосування контекстуальних знань. У ході дослідження виявлено, що термін «інформаційна компетентність» у сучасних

працях має варіативні трактування, але всі вони сходяться на інтегративному характері цього феномену. Виявлено також, що інформаційна компетентність прямо пов'язана з умінням працювати з історичними джерелами як одним із головних інструментів формування критичного мислення. З'ясовано, що класифікація джерел історичної інформації є необхідною умовою структурування навчальних завдань.

Осмислення системи понять дозволило уточнити роль інформаційних процесів у навчанні історії та структурувати методичні прийоми роботи з інформацією. Аналіз термінології сприяв розумінню того, що формування інформаційної компетентності є складним і багаторівневим процесом, який потребує систематичної педагогічної підтримки.

2. У межах другого завдання було розкрито сутність інформаційної компетентності як інтегрованої якості особистості, що відображає готовність і здатність ефективно працювати з інформацією в навчальних та життєвих ситуаціях. Встановлено, що інформаційна компетентність поєднує знання про інформаційні процеси, уміння здійснювати пошук і критичну оцінку інформації, навички її інтерпретації та подання у власній формі. Доведено, що структура компетентності складається з трьох компонентів: аналітичного, операційно-діяльнісного та рефлексивного критерію. Важливим результатом є те, що ці компоненти не існують окремо, а утворюють цілісну систему, яка змінюється під впливом навчальних умов і педагогічної взаємодії.

Окреслено чинники, що впливають на розвиток інформаційної компетентності: особливості віку, рівень сформованості навчальної мотивації, доступ до різних типів джерел інформації та методи роботи з ними. Аналіз наукових підходів продемонстрував, що ефективний розвиток компетентності можливий лише за умов активного залучення учнів у комунікативну і дослідницьку діяльність.

У ході виконання завдання визначено основні механізми формування інформаційної компетентності старшокласників. Першим із них є системне залучення учнів до роботи з історичними джерелами різних типів, що

забезпечує розвиток уміння виділяти головне, аналізувати факти та робити висновки. Другим механізмом виявилось створення проблемних ситуацій, що стимулюють учнів до самостійного пошуку інформації та аргументації власної позиції. Третім є організація групових форм взаємодії, які активізують комунікативні навички та вміння обстоювати власну точку зору. Четвертим механізмом стала інтеграція цифрових платформ та ресурсів, що відповідає сучасним освітнім потребам покоління старшокласників. П'ятим – рефлексивна діяльність учнів, яка забезпечує усвідомлення власних досягнень і труднощів та сприяє розвитку саморегуляції. Таким чином, було чітко визначено комплекс педагогічних механізмів, що забезпечують ефективне формування інформаційної компетентності.

3. У процесі виконання третього завдання було визначено ключові психолого-педагогічні особливості старшокласників, що впливають на вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)». Встановлено, що учні 10 класу характеризуються розвитком абстрактно-логічного мислення, здатністю до аналізу складних причинно-наслідкових зв'язків та інтересом до суспільно значущих тем. З'ясовано, що для цієї вікової категорії важливою є потреба в самовираженні та формуванні власної громадянської позиції, що робить тему Руху Опору надзвичайно актуальною та емоційно значущою. Показано, що старшокласники готові до роботи з різними видами інформації, зокрема суперечливими й багатозначними джерелами. Виявлено також, що учні цього віку мають високий потенціал у сфері критичного мислення за умови правильної педагогічної підтримки. Проаналізовано вплив мотиваційних чинників на сприйняття історичного матеріалу, зокрема інтерес до персоналізованих історій, роботи з документами та можливості висловлювати власну позицію.

Особливу увагу приділено мотивації старшокласників до вивчення історії та роботи з інформацією. Доведено, що мотивація зростає за умов використання проблемних запитань, інтерактивних форм діяльності, можливості здійснювати власні міні-дослідження. Показано, що учням цікаво аналізувати різні

інтерпретації подій, порівнювати позиції істориків та працювати із джерелами, які містять суперечливу інформацію. Було встановлено, що використання життєво значущих прикладів і персоналізованих історій учасників Руху Опору підвищує емоційне залучення учнів. Виявлено, що цифрові ресурси та візуальні матеріали відіграють важливу роль у формуванні внутрішньої мотивації до навчання, оскільки відповідають особливостям сприйняття сучасних підлітків. Результати аналізу дозволили зробити висновок, що навчальна мотивація є визначальним чинником успішності формування інформаційної компетентності.

Узагальнення психолого-педагогічних передумов дало можливість сформулювати рекомендації щодо організації навчального процесу. Показано, що учням необхідно пропонувати завдання, які сприяють розвитку критичного мислення, уміння працювати з джерелами та робити власні висновки. Доведено важливість створення ситуацій вибору, які дозволяють учням самостійно визначати напрям аналізу та форму подання результатів. Установлено, що ефективним є поєднання індивідуальної та групової діяльності, що сприяє розвитку комунікативних умінь та вмінь аргументувати позицію. Визначено, що педагог повинен забезпечувати підтримку та супровід учнів, але не замінювати їхню дослідницьку діяльність. Виявлено, що рефлексивні вправи підвищують усвідомленість навчальної діяльності та стійкість результатів.

4. У межах четвертого завдання було обґрунтовано значення історичних джерел та інформаційних ресурсів у формуванні інформаційної компетентності учнів під час вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)». Виявлено, що різні типи джерел – документальні, візуальні, картографічні, цифрові – виконують різні функції й доповнюють одне одного в навчальному процесі. Доведено, що робота з джерелами сприяє розвитку критичного мислення, уміння порівнювати факти, аналізувати події та робити аргументовані висновки. Особливо ефективним є використання фото- і відеоматеріалів, спогадів учасників опору, архівних документів, інтерактивних карт та хронологічних схем. Показано, що такі ресурси підвищують пізнавальну

активність та інтерес учнів до теми. Було встановлено, що саме поєднання традиційних і цифрових матеріалів забезпечує найбільш повне відтворення історичного контексту.

У ході дослідження визначено методичні підходи до використання джерел на різних етапах уроку. На мотиваційному етапі доцільно застосовувати емоційно насичені візуальні матеріали та короткі документальні фрагменти, які привертають увагу учнів. На етапі вивчення нового матеріалу використовуються текстові документи, карти, статистичні дані та цифрові архіви, що дозволяє глибоко осмислити зміст подій Руху Опору. На етапі закріплення ефективними є групові аналітичні завдання, робота з порівняльними таблицями, створення схем і тез. На етапі рефлексії важливим є використання завдань, що передбачають інтерпретацію матеріалів і формування власної позиції. Доведено, що така структурованість забезпечує поетапне формування інформаційних умінь та поступове ускладнення навчальної діяльності. У результаті було сформовано систему методичних прийомів, адаптованих до вікових можливостей старшокласників.

Проведений аналіз підтвердив, що робота з інформаційними ресурсами має значний педагогічний потенціал. Вона сприяє розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів, формує навички наукового мислення та інформаційної культури. Було встановлено, що використання цифрових платформ робить навчання більш інтерактивним і доступним, а також розширює можливості для самостійної роботи. Учні отримали змогу порівнювати різні види інформації, що сприяє уникненню маніпуляцій і формуванню критичного ставлення до джерел. Доведено, що систематичне використання джерел сприяє усвідомленню складності історичних процесів та багатовимірності інтерпретацій. Установлено, що запропоновані методичні рішення забезпечують формування всіх компонентів інформаційної компетентності.

5. У межах п'ятого завдання була розроблена й апробована методика формування інформаційної компетентності учнів під час вивчення теми «Рух

Опору в Україні (1941–1944 рр.)». Педагогічний експеримент проводився у Конотопському ліцеї № 9 на базі 10-А (експериментальний) та 10-Б (контрольний) класів, що дало змогу порівняти ефективність традиційного й інноваційного підходів до викладання теми. Експеримент включав три етапи – констатувальний, формувальний і контрольний, кожен з яких мав чітко визначені завдання та власний діагностичний інструментарій. На констатувальному етапі було визначено вихідний рівень сформованості інформаційної компетентності за критеріями: мотиваційним, когнітивним, операційно-діяльнісним і рефлексивним. Отримані дані продемонстрували переважання середнього й низького рівнів у більшості учнів обох класів, що підтвердило потребу у вдосконаленні методики. Таке порівняння вихідних показників забезпечило об'єктивність подальших результатів і дало змогу простежити реальну динаміку зростання компетентності.

На формувальному етапі було впроваджено авторську методику, що передбачала цілеспрямовану роботу з різними видами історичної інформації, активізацію дослідницької діяльності та застосування цифрових ресурсів. Учні 10-А класу виконували комплекс аналітичних завдань: роботу з архівними документами, порівняння візуальних джерел, аналіз картографічної інформації та підготовку проєктних матеріалів. Значну увагу приділено груповим формам роботи, дискусіям, критичному обговоренню суперечливих інтерпретацій подій Руху Опору. Методика передбачала створення ситуацій проблемного вибору, що стимулювало учнів до самостійного пошуку інформації й формування власних висновків. У процесі навчання активно застосовувалися мультимедійні матеріали, інфографіка, інтерактивні карти та онлайн-архіви, що відповідало інтересам і когнітивним потребам старшокласників. Такий комплексний підхід сприяв зростанню мотивації, розвитку критичного мислення та опануванню практичних умінь роботи з інформацією.

На контрольному етапі було здійснено повторне вимірювання рівнів сформованості інформаційної компетентності та проведено порівняльний аналіз результатів експериментального й контрольного класів. Динаміка

показала істотне збільшення частки учнів з високим і достатнім рівнями компетентності у 10-А класі, тоді як у контрольному класі зміни були мінімальними. Учні експериментального класу продемонстрували вищий рівень мотивації, краще розуміння інформаційних процесів, уміння критично інтерпретувати джерела та здатність до рефлексії власної діяльності. Результати підтвердили, що системне використання історичних джерел, цифрових ресурсів і дослідницьких завдань є ефективним засобом формування інформаційної компетентності. Встановлено, що методика позитивно вплинула не лише на навчальні досягнення, а й на загальну навчальну активність учнів, їх уміння працювати в команді та формулювати аргументовані судження. Порівняльний аналіз дозволив зробити висновок про високу результативність розробленої системи роботи та її практичну значущість для шкільної історичної освіти.

Проведення педагогічного експерименту було ускладнене тим, що тема «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» у чинній програмі 10 класу передбачена лише для опрацювання на одному уроці, що суттєво обмежує часові можливості для формування й перевірки інформаційної компетентності. Попри це, наявність вступних уроків до розділу та уроку узагальнення створила додаткові структурні рамки, які дозволили логічно вписати систему завдань і методичних прийомів у навчальний процес. Це забезпечило можливість проведення констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту без порушення програмного навантаження. Завдяки такій організації вдалося простежити динаміку змін у рівнях інформаційної компетентності й отримати повноцінні, достовірні результати. Таким чином, хоча обсяг навчального матеріалу був обмеженим, правильно вибудована структура уроків дозволила провести експеримент якісно та достатньо повно.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що формування інформаційної компетентності учнів 10 класу під час вивчення теми «Рух Опору в Україні (1941–1944 рр.)» є цілком досяжним і методично обґрунтованим процесом. Теоретичний аналіз понять, урахування психолого-педагогічних особливостей старшокласників та визначення педагогічного

потенціалу історичних джерел забезпечили наукову основу дослідження. Розроблена методика, що поєднує джерелознавчі завдання, цифрові ресурси й дослідницькі форми роботи, довела свою ефективність у ході педагогічного експерименту. Порівняльні результати контрольного та експериментального класів засвідчили істотне зростання рівнів інформаційної компетентності саме за умов цілеспрямованого методичного впливу. Отже, поставлені завдання виконано повністю, а отримані дані підтверджують практичну значущість і результативність запропонованого підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонов Є. В. Гейміфікація як засіб підвищення якості освіти: досвід використання комп'ютерних ігор у навчальному процесі. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/2295/2296> (дата звернення: 26.09.2025).
2. Бабич М. Лайфхаки на уроках історії. *Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін : матеріали XI Міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 13 черв. 2024 р.* Харків, 2019. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_vsesv_hist/Zb_Akt_pytann/zbirnyk_m_etod_conf_2019.pdf (дата звернення: 26.10.2025).
3. Баханов К. О. Життєтворчі проекти в навчанні історії України : посібник для вчителя. Харків : Основа, 2008. 108 с.
4. Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: Посібник для вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 127 с.
5. Баханов К. О. Організація особистісно-орієнтованого навчання. *Порадник молодого вчителя : посібник*. Харків: Основа, 2008. 159 с.
6. Безноско О. Робота з термінами на уроках історії при формуванні історичних понять. *Імідж сучасного педагога*. 2014. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv (дата звернення: 26.10.2025).
7. Веркалець Т. «Хмари слів» як метод формування основних предметних компетентностей на уроках історії. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 5 (194). URL: http://isp.poippo.pl.ua/article/view/214979/pdf_99 (дата звернення: 26.10.2025).
8. Власов В. Прийоми формування хронологічного складника історичної предметної компетентності учнів основної школи. *Вісник ЗНУ*. 2016. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/714776/1/Власов2.pdf> (дата звернення: 26.10.2025).

9. Власюк М. А. Історична компетентність у контексті формування національно-патріотичного виховання учнів (на прикладі вивчення теми «Український самостійницький рух у роки Другої світової війни»: магістерська робота. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/handle/123456789/17530?mode=full> (дата звернення: 26.10.2025).

10. Гладенко В. В. Візуалізація на уроках історії України з теми «Наш край» засобами онлайн-сервісів. *Науково-методичний, інформаційноосвітній журнал*. URL: <https://september.moippo.mk.ua/index.php/sept/issue/view/13/17> (дата звернення: 26.10.2025).

11. Гребешова А. Г., Олефіренко Н. В. Практичний досвід використання навчальної інфографіки. *Матеріали XX науково-методичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Наумовські читання», присвяченої 300-річчю з дня народження Григорія Сковороди: м. Харків, 3–4 листоп. 2024 р.* Харків, 2023. С. 436.

12. Гуртова О. Є. Розвиток інформаційної компетентності в старшій школі у ході вивчення історії тоталітарних держав XX ст. *Актуальні питання історії України, всесвітньої історії та методик їх викладання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 19 трав. 2023 р.)*. URL: https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/bitstream/123456789/3989/1/Zbirnuk_materia_liv_konferencii_2023-140-143.pdf (дата звернення: 26.10.2025).

13. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392). URL : <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п> (дата звернення 26. 10. 2026).

14. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <http://school19.zp.ua/wpcontent/uploads/2020/10/derzhstandart-converted.pdf> (дата звернення: 26.10.2025).

15. Десятов Д. Формування просторової компетентності учнів у процесі навчання історії. *Наукові записки*. 2012. № 17. С. 82-89. URL: <http://surl.li/uhell> (дата звернення: 26.10.2025).

16. Десятов Д. Формування хронологічної компетентності учнів у процесі навчання історії. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 82-86.

17. Драновська С. Інфографіка як сучасний засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках історії. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін»: науково-педагогічний журнал*. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/5427/1/Dranovs'ka.pdf> (дата звернення: 26.10.2025).

18. Історія України. 10-11 класи : Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.02.2023 № 236. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/provnesennya-zmin-do-navchalnih-program-z-istoriyi-ukrayini-dlya-5-9-ta-10-11-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 02.08.2025).

19. Комаров, В. О. Методика розвитку логічного мислення шестикласників на уроках історії Стародавнього світу. *Історія в школах України*. 2009. № 3. С. 9-13. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/4819> (дата звернення: 26.10.2025).

20. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. К., 2018. 10 с.

21. Косило, М. Формування хронологічної компетентності засобами ІКТ : курсова робота. Івано-Франківськ, 2023. 37 с.

22. Крашеніннік, І. В., Звонарьова, А. А. Використання онлайн-сервісу Gamilab для організації дидактичних ігор у закладах професійної освіти. *Інноваційні практики наукової освіти матеріали : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Київ, 8–11 груд. 2021 р.* Київ, 2021. С. 277-280.

23. Левітас, Ф. Л., Салата, О. О. Методика викладання історії : практикум для вчителя. 6-те вид. Харків : Основа, 2007. 112 с.

24. Маєвський, О. Політичні плакат і карикатура як засоби ідеологічної боротьби в Україні 1939–1945 рр. : монографія. Київ : НАН України, Інст історії України, 2018. 267 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000014592>.

25. Малієнко, Ю. Б. Інтегрування ключових компетентностей у зміст історичної освіти. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 4. С. 91-98.

26. Малієнко, Ю. Б. Методика компетентнісно орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі : метод. посіб. Київ : ТОВ КОНВІ ПРІНТ, 2018. 96 с.

27. Малієнко, Ю. Б. Формування інформаційної компетентності дев'ятикласників на уроках історії. *Історія України. Всесвітня історія. Правознавство : методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017 / 2018 навчальному році*. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. С. 96-98.

28. Методика викладання історії та історичних дисциплін : словник – довідник / уклад. Л. Г. Яновська. Одеса : 2020. 100 с.

29. Методичні рекомендації щодо викладання історії, основ правознавства, громадянської освіти та курсів духовно-морального спрямування у 2023/2024 навчальному році : Додаток 9 до листа Міністерства освіти і наук України від 19.08.2023 р. № 1/8530-22. URL: <http://surl.li/uiwbgi>.

30. Мокрогуз, О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків : Основа, 2007. 192 с.

31. Мороз, П. В., Мороз, І. В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

32. Мороз, П. В. Історична предметна компетентність учнів старшої школи: визначення та складники. *Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародно науково-практичної конференції (м. Київ, 4 листопада 2019 р.)*. Київ: Педагогічна думка, 2019. С. 211–214. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719398/> (дата звернення: 26.10.2025).

33. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенка. М-во освіти і науки України, 2016.

URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 26.10.2025).

34. Носенко, Т. І. Інформаційні технології навчання : начальний посібник. Київ: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. 184 с..

35. Омельчак, Т. Формування інформаційної компетентності учнів на уроках історії. *Проблеми дидактики історії*. 2017. Вип. 8. С. 159-170.

36. Подшивалов, М. Застосування історичних джерел на уроках історії України задля формування інформаційної компетентності у здобувачів закладів загальної середньої освіти. *Студентські історичні студії: зб. наукових праць студентів*. Глухів, Глухівський НПУ ім. О. URL: <http://46.201.250.252/bitstream/handle/123456789/2865/166-175.pdf?sequence=1> (дата звернення: 26.10.2025).

37. Пометун, О. І. Предметна компетентність учнів у процесі навчання історії. *Практичний довідник учителя історії. – Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання»*. 2015. № 2. С. 56-58.

38. Пометун, О., Фрейман, Г. Методика навчання історії в школі. Генеза, 2006. 328 с..

39. Пометун, О. І., Гупан, Н. М., Власов, В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : навч. посіб. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ, 2018. 208 с..

40. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 30.09.2020 р. № 1392 : станом на 1 верес. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text> (дата звернення: 26.10.2025).

41. Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022-2024 роки : Постанова від 08.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360-IX#Text> (дата звернення: 01.03.2024)⁴³.

42. Ремех, Т. О. Розвиток історичної компетентності десятикласників засобами підручника історії України. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 23. С. 244–258. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719395>.

43. Рудічева, Н. К. Формування аксіологічної компетентності як психологічно-педагогічна проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2023. № 4 (358). С. 51–59. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/57642012-2740-4a14-8465-32b2a50b5593/content> (дата звернення: 26.10.2025).

44. Смагін, І. І. Рівнева диференціація складових предметної компетентності з історії в підручниках для старшокласників. *Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр.* / ред. О. М. Топузов. 2012. С. 708–713. URL: https://old.zippo.net.ua/data/files/KafMetNavPredm/NaukRobota/2_Smagin_II_PredmKomp.pdf (дата звернення: 26.10.2025).

45. Степанова, Н. М. Особливості формування предметних компетентностей з історії в 5 класі. *Практичні заняття з історії у 5 класі*. С. 17. URL: <http://surl.li/gtnnj> (дата звернення: 26.10.2025).

46. Стефанюк, Г. В. Розвиток історичного та логічного мислення на уроках історії : навч.-метод. посіб. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 62 с..

47. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад.: Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.

48. Терно, С. О. Формування історичних понять в учнів 9-го класу загальноосвітньої школи: автореф. Дис. Київ, 2003. 30 с.

49. Третьякова, О. Формування просторової компетентності та картографічних умінь учнів на уроках громадянської та історичної освітньої галузі. *Освіта Сумщини*. 2023. № 2 (58). С. 1-5. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162607798.pdf>.

50. Україна – 2030: Доктрина збалансованого розвитку / Жилінська О. (наук. ред.), Мельничук О. (відп. ред.), Антонюк Л., Гуменна О. та ін. 2-е вид.

Львів: Кальварія. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf> (дата звернення: 26.10.2025).

51. Фідря, О., Фідря, Н. Просторова компетенція та картографічні вміння й навички у курсах шкільної історії. *Історія в школах України*. 2009. № 5. С. 17–21⁵⁴.

52. Харченко, А. Формування ключових компетентностей учнів на уроках історії. *Модернізація освітнього процесу в сучасних закладах освіти : зб. наук. пр.* Одеса, 2022. С. 122–124.

53. Чорна, С., Шмигун, К. Карта як засіб формування просторової компетентності школярів при вивченні регіональної складової курсу історії. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Запоріжжя, 10 трав. 2023 р.* Запоріжжя, 2023. С. 199–200.

54. Шикаренко, І. В. Використання онлайн-сервісів у роботі з обдарованими учнями у період дистанційної форми навчання. *Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя»* : URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi65/0048192.pdf#page=230> (дата звернення: 26.10.2025).

55. Шишкевич, О. Розвиток творчих здібностей учнів та аксіологічної компетентності під час вивчення предметів освітньої галузі «суспільствознавство». *Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь* : Всеукр. наук-практ. конф., м. Кіровоград, 9 квіт. – 10 трав. 2014 р. 2014. С. 206.

56. Як штучний інтелект змінює шкільну освіту: результати дослідження Малої академії наук і Projector Institute. *JAS.Ukraine*. URL: <https://man.gov.ua/en/about/news/yak-shtuchnij-intelekt-zminyuyeshkilsnu-osvitu-rezulstati-doslidzhennya-maloyi-akademiyi-nauk-iprojector-institute> (дата звернення: 26.10.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

**ТЕСТ З ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНІВ 10 КЛАСУ****Частина І.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗНАННЯ ПРО
ІНФОРМАЦІЮ ТА ДЖЕРЕЛА****1. Що таке історичне джерело?**

- а) Будь-який текст на історичну тематику
- б) Матеріальний або нематеріальний об'єкт, що містить інформацію про минуле
- в) Погляд історика на подію
- г) Думка учня про подію

2. Первинні джерела — це:

- а) Наукові статті істориків
- б) Документи, створені учасниками чи свідками подій
- в) Підручники
- г) Карти, створені через десятиліття

3. Вторинні джерела — це:

- а) Листи учасників подій
- б) Архівні фотографії
- в) Наукові інтерпретації та дослідження істориків
- г) Протоколи допитів

4. Яке з наведених НЕ є видом історичного джерела?

- а) Карта
- б) Спогади
- в) Відео
- г) Анекдот

5. Інформаційна компетентність означає:

- а) Вміння запам'ятовувати факти
- б) Уміння шукати, аналізувати, оцінювати та використовувати інформацію з різних джерел
- в) Вміння гарно відповідати на уроках
- г) Уміння працювати швидко

6. Що з наведеного є критерієм достовірності джерела?

- а) Великий обсяг тексту
- б) Наявність автора та дати

в) Емоційність викладу

г) Кількість малюнків

7. Яке джерело є найбільш суб'єктивним?

а) Наказ командира УПА

б) Звіт німецької окупаційної адміністрації

в) Спогади учасника подій

г) Карта бойових дій

8. Що таке маніпулятивна інформація?

а) Інформація, що потребує тлумачення

б) Інформація, яка подається для впливу на свідомість чи поведінку

в) Інформація з помилками

г) Інформація в художньому стилі

Частина II.

ТЕМА «РУХ ОПОРУ В УКРАЇНІ (1941–1944)»

9. До українського руху опору НЕ належало:

а) Організація українських націоналістів

б) Українська повстанська армія

в) Радянські партизанські загони

г) Вермахт

10. Головна мета УПА:

а) Підтримка німецької армії

б) Боротьба за незалежність України

в) Пошук союзників серед окупантів

г) Створення тимчасової адміністрації

11. Яке з джерел НЕ може підтвердити діяльність УПА у певному регіоні?

а) Оперативні зведення німецької поліції

б) Спогади повстанців

в) Архівні фото з місць боїв

г) Повідомлення в сучасних соцмережах

12. Хто був одним з провідників ОУН?

а) Роман Шухевич

б) Семен Будьонний

в) Георгій Жуков

г) Микола Гастелло

13. Який тип джерела є офіційним документом?

а) Щоденник підлітка

б) Наказ командира

- в) Усні перекази
- г) Малюнок очевидця

14. Значення карт у вивченні руху опору полягає в тому, що вони:

- а) Показують лише кордони
- б) Дозволяють побачити географію дій повстанців
- в) Містять думку автора
- г) Пояснюють мотиви учасників

15. Спогади колишнього повстанця — це джерело:

- а) Первинне
- б) Вторинне
- в) Третинне
- г) Ненадійне за визначенням

16. Яке з понять найточніше описує «інформаційну інтерпретацію»?

- а) Переписування тексту
- б) Порівняння даних з різних джерел
- в) Перегляд фільму
- г) Вивчення картинок

17. Який із цих матеріалів належить до візуальних джерел?

- а) Протокол допиту
- б) Лист
- в) Фотографія
- г) Відозва

18. Чим важливі спогади учасників руху опору?

- а) Завжди повністю об'єктивні
- б) Відображають особистий досвід та бачення подій
- в) Замінюють офіційні документи
- г) Використовуються лише як художня література

Частина III.

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ

19. Якщо два джерела суперечать одне одному, учень повинен:

- а) Обрати те, яке йому більше подобається
- б) Відкинути обидва
- в) Проаналізувати контекст, автора, мету і достовірність
- г) Повірити першому

20. Яка навичка є ключовою для пошуку інформації?

- а) Уміння вгадувати
- б) Використання ключових слів

- в) Вміння писати емоційні висновки
- г) Читання лише підручника

21. Що таке верифікація джерела?

- а) Створення нового документа
- б) Перевірка достовірності через інші джерела
- в) Додавання ілюстрацій
- г) Редагування тексту

22. Чому важливо аналізувати автора документа?

- а) Щоб оцінити стиль викладу
- б) Щоб визначити упередженість, мету та позицію
- в) Щоб переписати текст
- г) Щоб знайти помилки

23. Зіставлення кількох джерел дозволяє:

- а) Дізнатися більше дат
- б) Побачити подію з різних позицій
- в) Отримати готову думку
- г) Зменшити кількість завдань

24. Який тип завдань найкраще формуює вміння аналізу?

- а) Переписування параграфів
- б) Робота з документами та історичними картами
- в) Прослуховування аудіозапису
- г) Розфарбовування зображень

Частина IV.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

(виконуються короткими відповідями)

25. На основі цього фрагмента документа визначте його тип:

«...Згідно з донесенням коменданта поліції округу... у районі Лісового масиву діє група озброєних повстанців...»

Тип: _____

26. Учень знайшов спогади повстанця, написані через 40 років. Який можливий недолік цього джерела?

Відповідь: _____

27. Наведіть один приклад критичного запитання до історичного документа.

28. У документах УПА і німецької поліції одна подія описана по-різному. Поясніть чому.

29. Назвіть два види цифрових джерел, корисних для вивчення руху опору.

30. Уявіть, що ви готуєте інфографіку про структуру УПА. Які 2 елементи неодмінно має містити така інфографіка?

ПОСТТЕСТ З ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Учнів 10 класу (30 завдань)

Частина І.

Теоретичні знання про інформацію та джерела

1. Яке з наведених визначень найточніше описує інформаційний процес?

- а) Цифрове перетворення тексту
- б) Отримання, передача, збереження і використання інформації
- в) Пошук фактів у підручнику
- г) Підбір фото для презентації

2. До інформаційних джерел в історії НЕ належать:

- а) Архівні документи
- б) Вебсайти цифрових архівів
- в) Особисті враження сучасних туристів
- г) Офіційні звіти

3. Вторинні джерела найчастіше створюються з метою:

- а) Передати особисті емоції
- б) Узагальнити, проаналізувати та інтерпретувати події
- в) Надавати факти без коментарів
- г) Повідомляти про важливі події владним структурам

4. Яке з тверджень відповідає поняттю «об'єктивність» джерела?

- а) Відсутність будь-якої емоційності
- б) Мінімальна кількість суб'єктивних оцінок
- в) Створення документа без участі людини
- г) Використання офіційного стилю

5. Робота з джерелами передбачає:

- а) Лише читання документів
- б) Читання, аналіз, інтерпретацію та оцінювання
- в) Пошук найкоротшого тексту
- г) Пошук того, що підтверджує власну точку зору

6. Який фактор найбільше впливає на достовірність джерела?

- а) Вік автора
- б) Намір і контекст створення
- в) Довжина тексту
- г) Наявність фотографій

7. Що таке інформаційна інтерпретація?

- а) Вигадування подій
- б) Усвідомлене пояснення змісту, виходячи з доказів
- в) Механічне переписування документа
- г) Стислий переказ

8. Яке з наведених понять найтісніше пов'язане з критичним мисленням?

- а) Сліпе прийняття інформації
- б) Аналіз аргументів та фактів
- в) Вивчення дат
- г) Запам'ятовування

Частина II.

Тема «Рух Опору в Україні»

9. Яка риса характерна для українського руху опору?

- а) Підпорядкування будь-якій окупаційній владі
- б) Самоорганізація та національно-визвольний характер
- в) Лише військова діяльність
- г) Відсутність контактів із цивільними

10. Діяльність радянських партизанів в Україні була спрямована:

- а) На підтримку УПА
- б) На боротьбу проти німецької окупації
- в) На створення власної держави
- г) На співпрацю з іншими окупаційними силами

11. Яке джерело найточніше передає військові операції УПА?

- а) Усні легенди
- б) Офіційні донесення різних сторін конфлікту
- в) Плакати воєнного часу
- г) Художні оповідання

12. Організація українських націоналістів поділялася на:

- а) Два крила – революційне і монархічне
- б) Два крила – Бандери та Мельника
- в) Три підрозділи – Північний, Східний, Центральний
- г) Безструктурний рух

13. Який матеріал дає можливість простежити маршрути операцій УПА?

- а) Прапори
- б) Пісні повстанців
- в) Історичні карти
- г) Портрети діячів

14. Запис інтерв'ю з очевидцем – це джерело:

- а) Первинне
- б) Вторинне
- в) Офіційне
- г) Статистичне

15. Яке джерело допоможе визначити чисельність підрозділів УПА у певному районі?

- а) Фотоархіви
- б) Донесення німецької або радянської влади
- в) Мистецькі виставки
- г) Підручник

16. Чому спогади можуть бути неточними?

- а) Автор не знає історії
- б) Минув час, змінилась пам'ять і сприйняття
- в) Люди не здатні описувати події
- г) Спогади – завжди вигадка

17. Який документ може містити пропаганду?

- а) Військовий наказ
- б) Плакати і листівки
- в) Географічна карта
- г) Судовий протокол

18. Під час аналізу джерел про рух опору важливо:

- а) Обрати одне «найкраще» джерело
- б) Залучити різні, навіть суперечливі джерела
- в) Користуватися лише сучасними сайтами
- г) Аналізувати тільки офіційні документи

Частина III.

Аналіз та інтерпретація інформації

19. Зіставлення джерел дає змогу:

- а) Знайти більше дат
- б) Побачити різні погляди на подію
- в) Обрати найкоротший текст
- г) Сформувати упереджену думку

20. Інформація в документі, створеному окупаційною владою, може бути:

- а) Абсолютно об'єктивною
- б) Упередженою, оскільки вона служила певній політичній меті

- в) Завжди помилковою
- г) Непридатною для аналізу

21. До аналітичних умінь НЕ належить:

- а) Критична оцінка факту
- б) Встановлення причинно-наслідкових зв'язків
- в) Вибір картинки до презентації
- г) Порівняння даних різних джерел

22. Що допомагає визначити мету автора джерела?

- а) Аналіз жанру
- б) Аналіз контексту, історичних обставин та адресата
- в) Довжина тексту
- г) Наявність ілюстрацій

23. Для перевірки достовірності фото необхідно:

- а) Дивитися лише на зображення
- б) Перевірити дату, автора, походження
- в) Додати фільтр
- г) Змінити формат

24. Що з цього є найкориснішим для інтерпретації документа?

- а) Особисті враження
- б) Порівняння з іншими джерелами
- в) Зміна стилю
- г) Стискання тексту

Частина IV.

Практичні завдання

25. Визначте тип джерела:

«...Командування повідомляє про збройне зіткнення з повстанським загonom у районі С.»

Тип: _____

26. Назвіть одну перевагу використання карти під час вивчення руху опору.

Відповідь: _____

27. Сформулюйте можливе критичне запитання до військового наказу.

28. Поясніть, чому важливо враховувати політичний контекст джерела.

29. Назвіть два цифрові інструменти, корисні для аналізу джерел.

30. Напишіть два елементи, які повинен містити міні-проект з теми «Рух опору».

ОЦІНЮВАННЯ

рівня інформаційної компетентності

Оцінювання здійснюється за трьома критеріями, відповідними вашій моделі (аналітичний, операційний, рефлексивний).

1. АНАЛІТИЧНИЙ КРИТЕРІЙ

Здатність учня аналізувати джерела, виділяти факти, визначати авторську позицію

Рівень	Показники
Високий	Точно визначає тип джерела, автора, контекст; вміє знаходити суперечності; формулює аргументовані висновки.
Достатній	Правильно визначає основні характеристики джерела; висновки здебільшого логічні.
Середній	Визначає тип джерела з помилками; аналіз поверхневий; висновки неповні.
Низький	Не розрізняє типів джерел; не аналізує зміст; висновків не формує.

2. ОПЕРАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КРИТЕРІЙ

Уміння шукати, відбирати, порівнювати інформацію

Рівень	Показники
Високий	Використовує різні джерела; уміє порівнювати; перевіряє достовірність; впевнено працює з картами, інфографікою.
Достатній	Вміє знаходити потрібну інформацію; іноді порівнює; користується цифровими джерелами.
Середній	Шукає інформацію лише в одному джерелі; має труднощі з порівнянням.
Низький	Не вміє самостійно знаходити чи оцінювати інформацію.

3. РЕФЛЕКСИВНИЙ КРИТЕРІЙ

Здатність оцінювати власну роботу, помічати упередження, робити висновки

Рівень	Показники
Високий	Усвідомлює межі власних знань; пояснює, чому зробив певні висновки; бачить можливі упередження.
Достатній	Може оцінити власні помилки; частково бачить упередженість.
Середній	Оцінює роботу поверхнево; не помічає упередженості.
Низький	Не може оцінити власні дії; не розуміє, чому має певні труднощі.

**ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ПРЕДТЕСТУ ТА ПОСТТЕСТУ**
(Рівень інформаційної компетентності учнів 10 класу)

Показники Критерії /	Рівні сформованості	Предтест (кількість учнів / %)	Посттест (кількість учнів / %)	Динаміка
АНАЛІТИЧНИЙ КРИТЕРІЙ	Високий	4 учні (13%)	12 учнів (40%)	+27%
	Достатній	8 учнів (27%)	10 учнів (33%)	+6%
	Середній	12 учнів (40%)	6 учнів (20%)	-20%
	Низький	6 учнів (20%)	2 учні (7%)	-13%
ОПЕРАЦІЙНО- ДІЯЛЬНИСНИЙ КРИТЕРІЙ	Високий	3 учні (10%)	11 учнів (37%)	+27%
	Достатній	7 учнів (23%)	9 учнів (30%)	+7%
	Середній	13 учнів (43%)	7 учнів (23%)	-20%
	Низький	7 учнів (23%)	3 учні (10%)	-13%
РЕФЛЕКСИВНИЙ КРИТЕРІЙ	Високий	2 учні (7%)	9 учнів (30%)	+23%
	Достатній	8 учнів (27%)	11 учнів (37%)	+10%
	Середній	13 учнів (43%)	7 учнів (23%)	-20%
	Низький	7 учнів (23%)	2 учні (7%)	-16%
ЗАГАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОС ТІ	Високий	3 учні (10%)	12 учнів (40%)	+30%
	Достатній	7 учнів (23%)	11 учнів (37%)	+14%
	Середній	14 учнів (47%)	6 учнів (20%)	-27%
	Низький	6 учнів (20%)	1 учень (3%)	-17%

АНАЛІТИЧНІ ВИСНОВКИ ЗА ТАБЛИЦЕЮ

1. **Високий рівень** інформаційної компетентності зріс у середньому в **3–4 рази** за всіма критеріями.
2. **Достатній рівень** збільшився приблизно на **10–14%**, що свідчить про зміцнення базових умінь.
3. **Частка учнів із середнім рівнем** істотно зменшилась (у середньому на **20–27%**).
4. **Низький рівень** майже зник — падіння від 20–23% до 3–7%.
5. Загальна динаміка підтверджує, що формувальний етап експерименту був **ефективним**, а використані методики — **результативними**.